

Г Л А С Н И К

А Д В О К А Т С К Е К О М О Р Е В О Ј В О Д И Н Е
Ч А С О П И С З А П Р А В Н У Т Е О Р И Ј У И П Р А К С У

Година LXXXIII

Нови Сад, фебруар 2011

Књига 71

Број 2

САДРЖАЈ

ЧЛАНЦИ

- Др Александар Радованов** Методологија израде првостепене
Др Илија Зиндовић пресуде у парничном поступку / 51

РАСПРАВЕ

- Милош Миловановић** Захтев за преиспитивање прав-
носнажне пресуде Међународ-
ног кривичног трибунала за
бившу Југославију / 83
- Мр Светозар Р. Никитовић** Продужено кривично дело у но-
вом КЗ Србије / 93

ЕСЕЈИ

- Др Жељко Фајфрић** Да ли адвокатима недостаје ду-
ховност? / 96

IN MEMORIAM

- С. Бељански** Милан Миковић / 102
- Мирослав Здјелар** Др Александар Маркићевић / 104

АДВОКАТСКА КОМОРА ВОЈВОДИНЕ

Основана 1921. у Новом Саду

*ГЛАСНИК
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ*

Покренут 1. јуна 1928.

Главни и одговорни уредници

Др Косџа Мајински (1928–1932), др Никола Николић (1933–1936), др Василије Сџанковић (1936), др Славко М. Ђурић (1937), Владимир К. Хаџи (1937–1941), Милорад Бојић (1952–1972), Сава Савић (1973–1987), Мирослав Здјелар (1987–1994), др Слободан Бељански (1994–2004)

Уређивачки одбор

Др ЈАНКО КУБИЊЕЦ

главни и одговорни уредник
адвокат у Новом Саду

Др Енике Веџ, адвокат у Новом Саду, Милан Добросављевић, адвокат у Новом Саду, др Жељко Фајфрић, адвокат у Шиду, др Славен Бачић, адвокат у Суботици, мр Вукица Мидоровић, адвокат у Кикинди

Технички уредник
Миријана Јовановић

Адреса Уредништва
21000 Нови Сад, Змај Јовина 20/1.
Телефон: 021/521–235; факс: 021/529–459
e-mail: panonija@eunet.rs
Рукописи се не враћају

Г Л А С Н И К

А Д В О К А Т С К Е К О М О Р Е В О Ј В О Д И Н Е

Ч А С О П И С З А П Р А В Н У Т Е О Р И Ј У И П Р А К С У

Година LXXXIII

Нови Сад, фебруар 2011

Књига 71

Број 2

Ч Л А Н Ц И

UDC 347.951

Prof. dr Aleksandar Radovanov
redovni profesor Pravnog fakulteta za privredu i pravosuđe
Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu
Doc dr Ilija Zindović
docent Pravnog fakulteta za privredu i pravosuđe
Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu

METODOLOGIJA IZRADJE PRVOSTEPENE PRESUDE U PARNIČNOM POSTUPKU*

SAŽETAK: Sud u parničnom postupku presudom odlučuje meritorno o postavljenom tužbenom zahtevu. Pre nego što donese odluku dužan je da utvrdi relevantno činjenično stanje koje predstavlja *praemissu minor* u sudskoj odluci, dok *praemissu maior* predstavlja primena materijalnog prava. Rezultat ovog sudskog silogizma je zaključak (*conclusio*) koji zapravo predstavlja izreku sudske odluke.

Zakon o parničnom postupku propisuje koji su delovi prvostepene sudske odluke u parničnom postupku. To su: uvod, izreka i obrazloženje i na kraju potpis sudije pojedinca ili predsednika veća i pouka o pravnom leku.

U radu autori detaljno analiziraju svaki deo sudske odluke (presude u prvostepenom parničnom postupku), ukazujući sa jedne strane, kako pravilno treba postupati u pogledu metodologije u izradi prvostepene presude, a sa druge strane, na propuste i greške koje se čine prilikom izrade presude i u pogledu forme i u pogledu sadržine. Istovremeno ukazuju i na određene dileme koje se javljaju kako u pravnoj teoriji tako i u sudskoj praksi u vezi sa pojedinim pitanjima koja se javljaju prilikom izrade prvostepene presude u parničnom postupku.

Ključne reči: presuda, parnični postupak, metodologija, prvostepeni postupak, izreka presude, sudija

* Rad primljen: 24. 12. 2010.

UVODNE NAPOMENE

Okončanje parničnog postupka najčešće rezultira donošenjem presude, a parnični sud u toku postupka ima zadatak da utvrdi relevantno činjenično stanje koje predstavlja *praemissu minor* u sudskoj odluci, a *praemissu maior* predstavlja sadržaj pravne norme koju treba primeniti na utvrđeno činjenično stanje. Presudom se odlučuje o osnovanosti tužbenog zahteva. Pravna zaštita u parničnom postupku se konkretizuje i izražava presudom. „Presuda je pojedinačni sudski akt kojim sud odlučuje o osnovanosti tužbenog zahteva.”¹ U određenim postupcima postupak se meritorno okončava donošenjem rešenja i to u državnim sporovima (čl. 446–452. u vezi čl. 123. st. 2. ZPP-a), u postupcima izdavanja platnog naloga (čl. 453–464. ZPP u vezi čl. 123. st. 4. ZPP-a) i u postupcima priznanja i izvršenja stranih sudskih odluka. U pogledu presuda Zakon o parničnom postupku predviđa različite vidove presuda u zavisnosti od vrste tužbe i postavljenog tužbenog zahteva, toka postupka i sadržine činjeničnog stanja. „Prema prirodi zaštite koju pruža presuda je osuđujuća, preobražajna ili utvrđujuća. Osuđujućom presudom sud utvrđuje da tužiocu pripada pravo na činidbu.”² Međutim, ono što je zajedničko za sve ove odluke je Zakonom propisana sadržina iz kojih delova se sastoji presuda.

Svaka prvostepena presuda u parničnom postupku mora da ima uvod, izreku i obrazloženje što je propisano u članu 342. Zakona o parničnom postupku.

1. UVOD PRESUDE

Iako u zakonu nije propisano da presuda u gornjem levom uglu treba da sadrži oznaku predmeta (npr. P. 96/09) takva oznaka predmeta mora postojati jer istu propisuje podzakonski akt – sudski poslovnik. Oznaka se unosi ispod grba i oznake suda.

U st. 2. čl. 342. Zakona o parničnom postupku propisano je da se presuda izriče „U ime naroda“. Odrednica „U ime naroda“ se upisuje na sredinu stranice i to velikim slovima. U ranijim periodima presuda se izricala „U ime kralja“, ali je u određenim zemljama, uvođenjem republikanskog državnog uređenja, taj princip napušten. Pošlo se od shvatanja da sudska odluka izražava određeni suverenitet, a nosilac suvereniteta je narod. Označavanjem premise „U ime naroda“ na samom početku presude želi se presudi dati odgovarajući

¹ Poznić B., Rakić Vodinec V., *Građansko procesno pravo*, (XVI izdanje), Savremena administracija, Beograd, 2010., str. 358.

² Poznić B., *Komentar Zakona o parničnom postupku*, Službeni glasnik, Beograd, 2009, str. 743.

autoritet-snaga da bi se kasnije prava i obaveze ustanovljene presudom uspešno realizovali. Premisa „U ime naroda” unosi se i kod odluka sudova pojedinih zapadnoevropskih zemalja – Francuska, Nemačka, Italija itd.

1.1. Oznaka suda. U odluci na početku uvoda presude mora biti naznačen naziv suda koji je odluku doneo.

Često se nakon oznake suda koji donosi odluku naznačuje da je to „prvo-stepeni”, „drugostepeni”, „parnični” sud, što je nepotrebno jer takvu odrednicu zakon ne propisuje. Osim toga, iz daljeg teksta uvoda odluke sasvim jasno se može videti i zaključiti o kojem sudu se radi i šta je predmet odlučivanja u konkretnoj odluci.

1.2. „Ime i prezime predsednika i članova veća“ je predviđeno kao obavezan deo uvoda presude. To je i razumljivo jer se mora znati koji sudija, odnosno veće, je vodio postupak i doneo presudu. Na osnovu ovog dela uvoda presude može se izvršiti ocena da li su povređene odredbe koje se odnose na zbornost suđenja, a u vezi određenih vrsta sporova. Isto tako, da li su poštovane odredbe o isključenju i izuzeću sudije i sudije porotnika. Ne retko se iza predsednika ili članova veća naznačuje ime i prezime zapisničara, što je nepotrebno i pogrešno jer to zakon ne propisuje. Očigledno se to čini pod uticajem odredbi Zakona o krivičnom postupku ili stečene navike iz prethodnog sudovanja u krivičnim postupcima. Prilikom označavanja predsednika i članova veća, shodno pravopisu i zakonu, ispravno je prvo naznačiti ime pa onda prezime, a ne obrnuto, što se u praksi ne retko pogrešno praktikuje.

Zakon o parničnom postupku propisuje kada sudovi sude u zbornom sastavu³, a kada po predmetu postupa sudija pojedinac (čl. 35–38. ZPP-a). U toku postupka stranke se mogu sporazumeti da imovinskoppravne sporove sudi sudija pojedinac, bez obzira na vrednost predmeta spora, osim u slučajevima predviđenim posebnim zakonom.⁴

Imajući u vidu intenciju da sudska odluka treba da bude lišena svih suvišnih elemenata koje zakon ne propisuje da su obavezni, konstataciju da postoji sporazum da postupa sudija pojedinac ne treba unositi u dispozitiv odluke.

³ Pod pojmom „porote” danas se podrazumeva sistem istovremenog učešća građana i profesionalnih sudija u suđenju. Inače, porotni sistem je nastao u Engleskoj (prvo sistem dokazne ali ne i sudeće porote), da bi u kontinentalno pravo ušao tek kroz primenu načela javnosti i to u Francuskoj Zakonom iz 1791. godine. Danas, u svetu, postoje dva sistema i to: 1. Anglosaksonski sistem ili klasični sistem porote i 2. Evropski tj. kontinentalni sistem porote – kojem pripada i naše pravo, po kome sudije porotnici učestvuju i u suđenju i u donošenju odluke. Više o tome vidi: Furtula–Đorđević M., *Učešće građana u suđenju*, Pravni život, br. 12/1998, str. 197–2008.

⁴ Sl. glasnik R. Srbije, br. 111/2009 od 29. 12. 2009. godine.

Stoga je vrlo bitno da sporazum stranaka da spor sudi sudija pojedinac, bez obzira na vrednost spora, ili konstatacija (što može biti urađeno na zapisniku u toku postupka) bude formulisan u zapisniku na jasan način i vidno istaknut. Ovakvim ponašanjem se drugostepenom sudu, pri odlučivanju o žalbi, olakšava provera navoda iz žalbe da li je postupao sudija pojedinac navodno bez sporazuma stranaka ili da nisu bili ispunjeni uslovi za takvo postupanje, te se smanjuje mogućnost ukidanja ožalbene odluke i odugovlačenje postupka.

1.3. Ime i prezime, prebivalište ili boravište, odnosno sedište stranaka, njihovih zastupnika i punomoćnika. Ovi propisani zakonski elementi u suštini predstavljaju atribute parničnih stranaka. Na osnovu ovih podataka se utvrđuje da li subjekt koji je podneo tužbu može imati svojstvo stranke u parničnom postupku u smislu čl. 73–75. ZPP-a. Kada se više lica pojavljuju kao tužioci ili kao tuženi moraju se svi pojedinačno navesti. Ako više tužilaca ili tuženih ima isto prezime pravilno je navesti ime i prezime svake od stranke pojedinačno. Nepravilno je navesti jedno prezime a potom imena stranaka koja pripadaju istom prezimenu.

Stranke se nalaze u ulozi tužioca ili tuženog. Ako ima više lica na strani tužioca ili tuženog svi oni se naznačuju u kojoj ulozi se pojavljuju. Nepravilno je stranke označavati kao prvotuženi, drugotuženi i sl., ili tuženi prvog reda, tuženi drugog reda itd., a iz razloga što se stvara pogrešna slika da je neko glavna a neko sporedna stranka što nije tačno jer su svi oni stranke istog reda.

Često se dešava da u toku trajanja parnice tuženi podnese protivtužbu. Pri takvim situacijama uobičajena praksa sudova je bila da pored navođenja prefiksa – „tužioca” stoji i prefiks „protivtuženog”, a pored oznake „tuženog” i oznaka „protivtužioca”, što je pogrešno. Po svom obeležju protivtužba se smatra tužbom. Stoga u uvodu presude kojom se odlučuje po tužbi i protivtužbi, parnične stranke treba označiti prema stranačkim ulogama koje su imale prilikom pokretanja parnice tj. kako su označene u zakonu. Tako npr. treba da stoji po tužbi tužioca Marka Markovića protiv tuženog Jovana Jovanovića, radi (navesti osnov spora) i po tužbi tuženog Jovana Jovanovića protiv tužioca Marka Markovića. Znači, nema potrebe u uvodu presude tužioca označavati i kao protivtuženog, a tuženog kao protivtužioca.

Kada se kao učesnik u postupku javlja javni tužilac ili javni pravobranilac ne retko se pogrešno označavaju kao javno tužilaštvo ili javno pravobranilaštvo. I Zakon o javnom tužilaštvu i Zakon o javnom pravobranilaštvu propisuju da funkcije tužioca i pravobranioca vrši javni tužilac i javni pravobranilac, pa je stoga jedino i ispravno staviti oznaku da se kao zastupnik stranke ili kao stranka kada je to zakon predvideo javlja javni tužilac ili javni pravobranilac.

Ako se kao stranke javljaju fizička lica, onda je u uvodu odluke pored oznake imena i prezimena potrebno označiti njihovo prebivalište, a u slučaju nepostojanja istog boravište. Ako su stranke pravna lica onda se mora označiti njihovo sedište. Po pravilu, označavaju se pune adrese. Neoznačavanje ovih podataka u potpunosti ukazuje na sudijsku nepreciznost u izražavanju i poznavanju zakona a može ponekad da stvori probleme i u dostavljanju presude.

U vezi sa označavanjem stranaka u određenim situacijama mogu nastupiti određeni problemi u pogledu stranačke i parnične sposobnosti. Kako sud po službenoj dužnosti tokom celog postupka pazi na okolnost postojanja stranačke i parnične sposobnosti, to nalazimo da se ovom problemu kao i zastupanju stranaka mora posvetiti dužna pažnja.

1.4. Parnična sposobnost stranaka. Prema čl. 77. st. 1. Zakona o parničnom postupku propisano je da sud u toku celog postupka pazi po službenoj dužnosti da li lice koje se pojavljuje kao stranka može biti stranka u postupku i da li je stranka parnično sposobna, da li parnično nesposobnu stranku zastupa njen zakonski zastupnik i da li zakonski zastupnik ima posebno ovlašćenje kad je ono potrebno.

Šta se dešava ako sud utvrdi da je stranka parnično nesposobna a ne zastupa je zakonski zastupnik? U takvim slučajevima neminovno je da će doći do izvesnog usporavanja postupka. Razlog tome je što sud u tom slučaju mora obavestiti organ starateljstva radi postavljanja staraoca parnično nesposobnom licu, ili će preduzeti druge mere koje su potrebne da bi parnično nesposobna stranka bila pravilno zastupana (čl. 78. st. 2. ZPP-a). Ako organ starateljstva ili pak sud (shodno čl. 79. ZPP-a) donese odluku o postavljanju zastupnika parničnoj stranci, u uvodu presude iza označavanja prebivališta ili boravišta, to mora biti naznačeno tj. potrebno je navesti ime staraoca i rešenje (broj i datum) organa starateljstva ili suda kojim je to lice postavljeno za staraoca. Ovako treba postupiti bez obzira što ne postoji rešenje o lišenju poslovne sposobnosti stranke. „Strani državljanin koji nije parnično sposoban po zakonu države čiji je državljanin, a parnično je sposoban po našem ZPP-u može sam preduzimati radnje u postupku.”⁵

U praksi sudova, uglavnom zbog ubrzanja postupka, iako su u spisima predmeta postojali podaci koji ukazuju na parničnu nesposobnost stranke, pošto nije postojalo rešenje o lišenju poslovne sposobnosti, postupci su nastavljeni i donošene su odluke. Međutim, ako parnično nesposobnu stranku nije zastupao ovlašćeni staralac, postupak se nije ni mogao voditi, pa bi donetu odluku po žalbi trebalo ukinuti. U pravnoj teoriji (pa u izvesnom smislu i sudskoj

⁵ Radovanov A., *Građansko procesno pravo*, II izmenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu, Novi Sad, 2009, str. 122.

praksi), postavilo se pitanje da li viši sud, odlučujući o pravnom leku stranke, treba da ukine presudu nižeg suda ako parnično nesposobnu stranku, koja je uspela u sporu nije zastupao zakonski zastupnik? Zauzeto je stanovište da to ne bi trebalo činiti. Kao razlog ovakvom stanovištu navodi se činjenica da je obaveza zastupanja parnično nesposobne stranke propisana radi zaštite njenog interesa. Stoga ako je ona uspela u sporu to znači da njeni interesi nisu povređeni pa se suprotna strana ne može koristiti pravom koje nije ustanovljeno u njenom interesu. Zato je u članu 361. st. 2. t. 9. ZPP propisano da će ovi nedostaci predstavljati apsolutno bitnu povredu odredaba parničnog postupka, samo ako se oni odnose na stranku koja je izjavila žalbu, a ne ako se odnose na suprotnu stranku. Ovakvo rešenje zakonodavca je razumnjivo i prihvatljivo jer kada je stranka uspela u sporu ona se neće žaliti, a suprotna strana na to ne može da ukazuje pa se time postiže veća brzina i efikasnost postupka, ali ne na uštrb pravne sigurnosti stranaka.

1.5. Zastupanje stranaka. Prema odredbama Zakona o parničnom postupku u pogledu zastupanja važi načelo slobodnog zastupništva. To znači da stranke mogu same preduzimati radnje u postupku ili preko punomoćnika ko ga same odaberu. Punomoćnik može biti svako fizičko lice koje ima poslovnu sposobnost osim lica koje se bavi nadriparstvom (čl. 85. ZPP-a). Iz ovakve formulacije proizilazi da punomoćnik ne može biti pravno lice. Ovo je razumljivo obzirom da se ovlašćenje daje licu s obzirom na njegova stručna i individualna svojstva – zastupanje se smatra pravnim poslom „*intuitu personae*“.

Stranka davalac punomoćja može u svako vreme opozvati punomoćje, a punomoćnik može dati otkaz punomoćja takođe u svako vreme. Otkaz punomoćja se mora saopštiti sudu pismeno ili usmeno na zapisnik, a otkaz deluje od dana saopštenja. Ako se postupak dalje nastavi gde sama stranka samostalno preduzima parnične radnje i okonča ih, onda se u uvodu presude ne navodi ime i prezime punomoćnika.

Punomoćje prestaje smrću fizičkog lica (čl. 94. st.1. ZPP-a). Ovakva formulacija u sudskoj praksi otvorila je dilemu da li se to odnosi i na advokata ili samo na običnog punomoćnika. Mada je bilo različitih mišljenja, smatramo da je pravilno stanovište koje je zauzeo Vrhovni sud Vojvodine još davne 1978. godine „da advokat – preuzimatelj advokatske kancelarije nema ovlašćenja da bez posebnog punomoćja stranke (naslednika) nju zastupa i preduzima parnične radnje u parnici.“⁶

⁶ A. Radovanov, *Zbornik sudske prakse iz građanskopravne oblasti*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu, Novi Sad, 2010 Vrhovni sud Vojvodine, Gž 1123/77 od 27. IV 1978.

Argumenti za ovakav stav su sledeći:

Prvo, što i odredba materijalnog zakona – čl. 94. st. 2. ZOO predviđa da punomoćje prestaje smrću punomoćnika.

Drugi razlog je što se punomoćje daje obzirom na individualna i stručna svojstva punomoćnika – dakle radi se o pravnom poslu „*intuitu personae*“. Stoga je pravilno da se smrću punomoćnika advokata punomoćje gasi, te da se naslednici koji stupaju u parnicu izjasne o preuzimaocu kancelarije i ako stranka dâ punomoćje novom advokatu – preuzimaocu kancelarije onda se ime novog advokata može naznačiti u uvodnom delu presude.

Često se dešava da kada ima više tužilaca ili tuženih, samo jedno lice ima punomoćnika ili da sva ta lica zastupaju različiti punomoćnici. U takvim slučajevima u uvodu presude treba tačno navesti koje lice ima punomoćnika i koji punomoćnik zastupa koju stranku, jer prema članu 92. ZPP punomoćnik je dužan da prilikom preduzimanja prve radnje u postupku podnese punomoćje, a sud je dužan da u toku celog postupka pazi da li je lice koje se pojavljuje kao punomoćnik ovlašćeno za zastupanje. Uredno zastupanje je procesna pretpostavka i zato: Prvostepeni sud mora navesti tačno sve ove podatke radi mogućnosti kontrole od strane drugostepenog suda po žalbi da li je ova procesna pretpostavka bila ispunjena.

Načelo slobodnog zastupništva trpi izvesne izuzetke. Tako je u čl. 84. st. 2. ZPP-a predviđeno da stranku mora zastupati advokat u postupku po reviziji i zahtevu za zaštitu zakonitosti. Stoga u uvodu odluke po reviziji ili zahtevu za zaštitu zakonitosti mora biti naznačeno ime i prezime advokata koji zastupa stranku. Revizija i zahtev za zaštitu zakonitosti moraju biti napisani (overeni štambiljem) od strane advokata i potpisani od istog. Da li je ovakvo zakonsko rešenje ispravno može biti predmet posebne rasprave. Ima argumenata i za i protiv. Ipak čini nam se da ovo sputava stranku u ostvarivanju svojih procesnih prava jer ukoliko nema sredstava da plati advokata ostaće prikraćena za upotrebu ovih značajnih vanrednih pravnih lekova (posebno revizije). Istina, nakon Novela ZPP-a iz 2009. godine upotreba revizije je znatno ograničena s obzirom na limit (imovinski cenzus) potreban za dozvoljenost revizije (protivvrednost u dinarima 100.000 evra).

1.6. „Predmet spora i vrednost spora“ su elementi uvoda koji se unoše iza podataka u vezi sa strankama i njihovim punomoćnicima. Ovi elementi uvoda presude imaju višestruki značaj. Pre svega predmet spora (koji se najčešće naznačuje kao „u pravnoj stvari“, „u parnici“, „u predmetu spora“ i sl.) ukazuje na sastav suda jer određena vrsta sporova – kao npr. statusni, moraju se suditi u zbornom sastavu (veću) bez obzira na saglasnost stranaka. Predmet spora može opredeliti i primenu posebnog postupka – npr. spor za smetanje

državine gde se primenjuje sumarni (skraćeni) postupak. Za određenu vrstu spora obezbeđena je revizija bez obzira na vrednost spora (npr. spor iz radnih odnosa u statusnim stvarima, obaveza izdržavanja i dr.). U određenim slučajevima predmet spora (npr. potraživanje zakupnine, potraživanje za periodične obaveze kao el. energija, voda, plin, čistoća i dr. – čl. 372, čl. 375, čl. 378. ZOO) opredeljuje i zastarelost tih potraživanja.

I označavanje vrednosti predmeta spora ima višestruki značaj. Pre svega od vrednosti predmeta spora zavisi stvarna nadležnost jednog suda, da li će suditi osnovni ili viši sud. Takođe, zavisi sastav suda da li će suditi sudija pojedinac ili veće, zatim da li će stranka imati pravo na reviziju; da li će se primeniti odredbe o maličnom postupku i odredbe o dokumentarnom platnom nalogu. Preko vrednosti predmeta spora vrši se obračun i naplata takse.

Ako se **vrednost predmeta spora** ne odnosi na novčani iznos ili se ne radi o posebnoj vrsti spora za koje je ZPP-om ili posebnim zakonom (Zakon o sudskim taksama) propisana opredeljujuća vrednost spora, kao merodavna vrednost spora uzima se vrednost koju je tužilac u tužbi naveo i ta vrednost se upisuje u uvod odluke. Ako je vrednost spora u tužbi nerealno opredeljena, a posebno to suprotna stranka istakne, sud će najkasnije na pripremnom ročištu, a ako pripremno ročište nije održano, onda na glavnoj raspravi, pre početka raspravljanja o glavnoj stvari, brzo i na pogodan način proveriti tačnost označene vrednosti (čl. 34. st. 3) i rešenjem utvrditi vrednost spora.

Ako sud propusti da postupi u smislu čl. 34. st. 3. ZPP-a nastupa prekluzija i vrednost predmeta spora se ne može menjati u daljem toku postupka. Svaki zahtev stranaka u tom pravcu je nedozvoljen i bez procesnopravnog značaja. I pored jasnih zakonskih odredbi u ovom delu, one se ne primenjuju dosledno pa se na nekom od naknadnih ročišta prihvati zahtev jedne stranke i menja vrednost spora, što je nezakonito. Ovakvo postupanje prvostepenog suda je osnov za žalbu, a može biti razlog za ukidanje presude ako su povređene norme o nadležnosti i sastavu suda.

Prema novelama ZPP iz decembra 2009. godine⁷: „Ako se tužbenim zahtevom traži utvrđenje prava svojine ili drugih stvarnih prava na nepokretnostima, utvrđenje ništavosti, poništaj ili raskid ugovora, koji ima za predmet nepokretnost, vrednost predmeta spora se određuje prema tržišnoj vrednosti nepokretnosti ili njenog dela.”

Ako je vrednost predmeta spora označena u tužbi na pripremnom ročištu ili na prvom ročištu za glavnu raspravu izmenjena, to treba konstatovati vidno na zapisniku. Pogrešno je u tužbi ranije označenu vrednost spora precrtavati i

⁷ Član 5. Zakona o izmenama i dopunama Zakona o parničnom postupku, Sl. glasnik, 111/2009.

upisati novu, već se eventualno pored ranije označene vrednosti spora može upisati novoutvrđena vrednost spora sa takvom naznakom i potpisom predsednika veća. Brisanje ranije označene vrednosti i preko nje upisivanje novoutvrđene vrednosti ne treba činiti. Ovde treba napomenuti da prvostepeni sudovi kada su u pitanju sporovi u vezi sa naknadom nematerijalne i materijalne štete često greše pa označavaju kao vrednost predmeta spora onaj iznos koji je prvostepeni sud dosudio tužiocu. To je pogrešno. Vrednost predmeta spora je onaj iznos koji je tužilac označio u tužbi ili ako je kasnije menjao taj iznos preinačujući tužbeni zahtev tada onaj iznos kojim je konačno opredelio svoj tužbeni zahtev.

1.7. „Dan zaključenja glavne rasprave“: To je zakonom propisani element uvoda presude, koji element ima značaj za primenu materijalnog i procesnog prava. To je najčešće „dan donošenja presude“. Ako je pak sud zaključio glavnu raspravu a odložio donošenje odluke dok se ne pribavi neki spis ili zapisnik, onda u uvodu presude ne treba označavati datum zaključenja glavne rasprave već dan kada je sudija pojedinac ili veće donelo odluku. Znači, odluka (presuda, rešenje) mora nositi taj datum, kao dan donošenja presude a ne dan kada je glavna rasprava zaključena. U svakom slučaju u uvodu presude ne mogu biti naznačena dva datuma kao dan donošenja presude.

Uobičajeno je da se u uvodu presude naznači da je odluka doneta na osnovu usmene, glavne, javne rasprave a ako je javnost bila isključena to treba navesti. Zakon propisuje u čl. 342. st. 2. da će se u uvodu presude naznačiti imena stranaka, zastupnika i punomoćnika koji su prisustvovali na ročištu na kome je glavna rasprava zaključena što se često u praksi prvostepenih sudova zaboravlja.

Svi elementi uvoda presude su taksativno navedeni u zakonu i oni obavezno moraju biti sadržani u uvodu presude.

2. IZREKA PRESUDE

Metodološki, formulacija izreke presude ne može biti identična u svim predmetima. Njen sadržaj zavisi od konkretnog spora između stranaka, tj. da li se traži predaja u državinu određene stvari, naknada štete iz određenog štetnog događaja, isplata novčanog potraživanja, utvrđenje prava službenosti, utvrđenje prava svojine, utvrđenje ništavosti ugovora, ispunjenje zakonske obaveze izdržavanja određenih lica i sl.

Izrekom presude odlučuje se o zahtevima stranaka u parnici. Ona se donosi na osnovu rezultata raspravljanja izvedenih dokaza i utvrđenog relevantnog činjeničnog stanja primenom odgovarajućih normi materijalnog prava.

Međutim, dok za uvod i obrazloženje presude važe određena jedinstvena pravila i elementi, kada je u pitanju izreka postoji dosta razlike između forme i sadržine izreke. Ovo iz razloga što ima više vrsta presuda, pa je i stilizacija tih izreka različita.

Kada se parnični postupak okončava presudom, u zavisnosti od vrste tužbe i sadržine tužbenog zahteva, sud može doneti više vrsta presuda. Ako se presudom rešava tužbeni zahtev u celosti, onda se radi o potpunoj presudi. Ako sud odlučuje o delu tužbenog zahteva ili o jednom od više zahteva obuhvaćenih istom tužbom, onda se donosi delimična presuda (čl. 334. ZPP). Postoji međupresuda (čl. 335) kojom se ne rešava o tužbenom zahtevu, već samo o osnovu tog zahteva, presuda zbog propuštanja (*contumatio* od latinske reči *contumax*) (čl. 338), presuda na osnovu priznanja (*confesio*) (čl. 336), presuda na osnovu odricanja (*abdicatio*) (čl. 337), dopunska presuda (čl. 343).

U zavisnosti od tužbe i tužbenog zahteva prema materijalno-pravnom dejstvu presuda može biti a) **osudujuća** (kondemnatorna) kojom se tuženi obavezuje na činidbu, a po stvarno-pravnom, obligacionom, nasledno-pravnom ili nekom drugom osnovu; b) **utvrđujuća** (deklaratorna) kojom se utvrđuje postojanje nekog prava ili pravnog odnosa, koji je među strankama sporan (npr. utvrđivanje očinstva) ili utvrđuje istinitost ili neistinitost neke isprave ako postoji pravni interes za takvo utvrđenje (čl. 188. ZPP-a); c) **konstitutivna** (preobrazajna) – kojom se traži promena ili prestanak određenog pravnog odnosa odnosno pravnog stanja (osporavanje očinstva), zasnivanje novog pravnog odnosa ili stanja (ustanovljavanje prava službenosti) ili promena procesne situacije (izlučna tužba). U zavisnosti od svih napred navedenih faktora zavisi i stilizacija i sadržina izreke presude.

2.1. Stilizacija izreke. Izreka presuda mora vizuelno i prostorno biti odvojena od uvoda i obrazloženja presude. Izreka se obično naznačuje na sredini sa reč „presuda” a zatim u novom redu stilizuje se sadržina izreke.

Prema čl. 342. st. 3. izreka presude sadrži odluku suda o usvajanju ili odbijanju pojedinih zahteva koji se tiču glavne stvari i sporednih traženja i odluku o postojanju ili nepostojanja potraživanja istaknutog radi prebijanja (čl. 346). Bez obzira da li se usvaja ili odbija tužbeni zahtev (ili deo zahteva) ispravno je navesti ime i prezime stranaka (tužioca i tuženog), ali bez navođenja adrese prebivališta, odnosno boravišta, ili sedišta, jer se ti podaci već nalaze u uvodnom delu presude, pa bi ovo ponavljanje u izreci nepotrebno opterećivalo presudu. U izreci presude je suvišno unositi konstataciju da se tužbeni zahtev usvaja kao **osnovan** ili odbija kao **neosnovan u celosti**. Ukoliko se tužbeni zahtev usvaja delimično može se u prvom stavu izreke to navesti zbog toga da se

odmah zna da je tužbeni zahtev delimično usvojen, ali nije neophodno, već je važno da izreka presude sadrži kompletno usvajajući i odbijajući deo.

U praksi se često sreću slučajevi da se navodi „usvaja se precizirani tužbeni zahtev (ili se odbija), ili usvaja se (ili odbija) opredeljeni tužbeni zahtev, što je pogrešno jer o nepreciznom i neopredeljenom tužbenom zahtevu se ne može meritorno ni odlučivati. Takođe, nepravilno je ako izreka glasi da se tužbeni zahtev odbija ili usvaja, a da se pri tome ne navodi sadržina zahteva o kome je izrekom odlučeno, jer to nije u skladu sa zakonom. Takođe, nepravilno je izreku presude stavljati pod znake navodnika.

Formulaciju tužbe i zahteva često vrše i neuke stranke, pa je petitum tužbenog zahteva ne retko neadekvatno napisan jezički, stilski, gramatički opterećen nepotrebnim činjenicama. U takvim slučajevima sud se nalazi u dilemi da li da pri odlučivanju i formulaciji izreke presude „preslika” tako formulisan zahtev ili da isti sam adekvatno „formuliše”. Smatramo da je sud ovlašćen da ispravi određene očigledne greške, stilske, gramatičke, ali mora pritom da pazi da ne menja sadržinu tužbenog zahteva.

Izreka presude mora biti oslobođena razloga o odluci (to je rezervisano za obrazloženje presude). U izreci presude ne treba da se nalaze podaci u vezi sa datumom kada je tužba podneta, kao ni opisno vezivanje od kada teče kamata na dug, već treba naznačiti kalendarski datum (dan, mesec i godina).

Kod sudija „početnika” često se susreće situacija da se u izreci navodi da se tužba „odbija” ili „usvaja”, što je pogrešno. Odbija se ili usvaja tužbeni zahtev. Takođe, kada se odbija tužbeni zahtev potrebno je naznačiti sadržinu tog zahteva o kome je odlučeno u izreci. Nije dovoljno navesti samo „tužbeni zahtev M. M. se odbija”. Iz takve formulacije se ne zna o kojem tužbenom zahtevu je odlučeno. Da bi se to predupredilo potrebno je kod odbijanja tužbenog zahteva u izreku presude uneti i sadržinu zahteva o kome je odlučeno.

Tehnički izreka presude treba da bude kratka, stilski jasna, a jezički primerena jeziku materijalnopravnog i procesnopravnog važećeg zakona jer se dejstvo presude zasniva na materijalno-pravnim i procesno-pravnim normama i onoj terminologiji koju ovi zakoni predviđaju. Tako, nije jezički u redu ako zakon predviđa termin „zaveštanje”, a sud koristi termin „testament” ili ako sud koristi termine „tužitelj” i „tuženik”, jer zakon propisuje upotrebu termina „tužilac” i „tuženi”. S druge strane, iako zakon za označavanje stranaka koristi muški rod smatramo da se oznaka stranaka može vršiti i u ženskom rodu kada je to očigledno gramatički ispravno.

2.2. Sadržina izreke. Sadržina izreke presude mora biti nesumnjivo jasna. Izreka, bez obzira da li glasi na davanje, činjenje, nečinjenje ili propuštanje (trpljenje) mora da sadrži tačan opis radnje ili ponašanja tuženog. Ako je predmet činidbe predaja pokretnih individualnih stvari, one se moraju indivi-

dualizirati, tj. moraju biti pojedinačno pobrojane i označene u svojim bitnim karakteristikama (npr. automobil te marke, broja motora i šasijske, plakar dvo-krilni mahagoni boje, garnitura plave boje tip „Julija” od proizvođača, zamrzivač od 300 litara bele boje, marke „Gorenje” i sl.). To je neophodno da bi se te stvari prepoznale, tj. razlučile od ostalih stvari. Nije ispravno u izreci navesti da se predaju stvari označene u tužbi pa makar iste bile pobrojane po rednim brojevima, ako nisu dovoljno individualizirane.

Kada su predmet spora **nepokretnosti** moraju se tačno naznačiti podaci (broj parcele, površina, broj posedovnog lista, katastarska opština) jer se bez tih podataka ne može izvršiti pravilan upis u registar nepokretnosti. Ako je predmet spora deo parcele, mora se opisati oblik spornog dela, a koje podatke po pravilu daje veštak geometar, u protivnom će biti dovedeno u pitanje izvršenje takve odluke, a dovelo bi se u pitanje izvođenje zaključka da li se tu radi o presuđenoj stvari (*res iudicata*). Kada je predmet spora nepokretnost koja se nalazi u višestambenoj zgradi (stan, poslovni prostor) mora se na jasan način identifikovati taj deo, tj. mora se navesti broj stana, ulaza zgrade, sprat, površina i sl.

Ako je predmet zahteva **predaja u državinu** neke stvari, a sud nađe da se radi o pravu na sudržavinu, neće se odbiti tužbeni zahtev već će sud dosuditi predaju stvari u sudržavinu jer zahtev za predaju stvari u isključivu državinu uključuje u sebi zahtev za predaju u sudržavinu. Ako je stvar otuđena – prodana trećem licu onda se ne može tuženi obavezati na predaju stvari, jer stvar više nije u njegovoj državini. Isto važi i u slučaju kada je tražena stvar uništena. Ali ako su predmet zahteva stvari određene po rodu, onda obaveza tuženog ne prestaje. Radi se o zamenjivim stvarima pa se shodno čl. 355. ZOO može tražiti predaja stvari iste vrste (roda) kvaliteta i količine. Izuzetak je kad propadne cela ta masa (čl. 355. st. 2. ZOO).

U slučajevima kada je predmet tužbenog zahteva **otkaz ugovora** o zakupu poslovnog prostora ili stana, takav tužbeni zahtev sud ne može usvojiti jer je to pravo rezervisano isključivo za ugovorne strane. Sud više nije ovlašćen da izdaje otkazne naloge jer je Zakon o zakupu poslovnih prostorija (koji je u čl. 31. i 32. predviđao takva ovlašćenja suda) prestao da važi 1992. godine. U takvim slučajevima sud može samo naložiti iseljenje zakupca koji nije postupio po otkazu koji mu je zakupodavac saopštio. Pri tome treba voditi računa da li je postavljen takav zahtev, jer ako takvog zahteva nema, a sud donese odluku o iseljenju, onda bi time prekoračio tužbeni zahtev što bi predstavljalo bitnu povredu postupka, a time i ukidni razlog pri odlučivanju o žalbi, jer je sud išao mimo i preko postavljenog tužbenog zahteva.

Kada se radi o tužbenom zahtevu u vezi sa zahtevom za **naknadu nematerijalne štete**, bez obzira što je zahtevom tražena ukupna suma po svim vidovima naknade (čl. 200. ZOO) sud pri izradi izreke sve vidove naknade ne-

materijalne štete mora razdvojiti i o svim vidovima odlučiti posebno i to kako u usvajajućem delu tako i u odbijajućem delu.

Ako se presuda odnosi na **novčani iznos** taj iznos mora biti naveden. Vrednost mora biti izražena u dinarima shodno načelu monetarnog nominalizma, tj. čl. 394. ZOO koji propisuje da kad obaveza ima za predmet svotu novca, tuženi je dužan da isplati onaj broj novčanih jedinica na koji obaveza glasi, izuzev kad zakon određuje što drugo. Ako novčana obaveza glasi na plaćanje u nekoj stranoj valuti, može se smatrati da postoji zahtev za isplatu protivvrednosti novčanih jedinica u dinarima te da sud dosuđivanjem protivvrednosti u dinarima ne prekoračuje tužbeni zahtev, već ostaje u granicama zahteva. Prilikom formulacije izreke u vezi sa isplatom novčanog potraživanja sud iznose treba označiti i slovima.

U praksi se često dešava da nakon razvoda braka jedan supružnik potražuje određeni **devizni novčani iznos** koji se nalazi na žiro računu ili na štednoj knjižici. U suštini, ovde se radi o složenom tužbenom zahtevu koji sadrži utvrđujući (deklaratorni) zahtev i kondemnatorni zahtev (osuda na činidbu, predaju novca) pa stoga nije u suprotnosti sa materijalnim pravom kada sud utvrdi da tužiocu pripada pravo na deo novca u stranoj valuti po osnovu sticanja u zajednici i da se obavezuje tuženi da utvrđeni deo isplati tužiocu u stranoj valuti. Razlog mogućnosti donošenja ovakve presude leži u činjenici da je prvo utvrđena suma novca u stranoj valuti, a nakon toga sud vrši deobu zajedničke imovine pa je obaveza na isplatu novčanog iznosa u stranoj valuti praktično tehnički deo te deobe. Isplata novčanih potraživanja u stranoj valuti moguća je i kod ispunjavanja obaveze dečijeg izdržavanja ako se prebivalište ili boravište tuženog nalazi u stranoj zemlji pa sud može izreku presude formulirati u tom smislu, tj. da isplata bude u valuti zemlje prebivališta tuženog – dužnika. Polazi se od toga da ta obaveza nastaje u zemlji gde tuženi – dužnik ostvaruje prihode, pa se obaveza može naložiti u valuti te zemlje. Istina, po ovom pitanju postoje različiti stavovi u sudskoj praksi ali smatramo da isplata u valuti zemlje tuženog – dužnika izdržavanja je praktično i više odgovara interesima deteta – poverioca izdržavanja.

2.3. Izreka presude i legitimacija stranaka. Legitimacija stranaka može biti aktivna (na strani tužioca) i pasivna (na strani tuženog). Legitimacija odražava materijalno-pravni odnos stranke prema predmetu spora. Aktivna legitimacija se izražava kroz pravo tužioca da tuži jer je isti nosilac prava koje je predmet spora, a pasivna kroz obavezu tuženog koja odgovara pravu tužioca. O prisutnosti aktivne, odnosno pasivne legitimacije sud vodi računa i u slučaju nedostatka nekog od njih sud odlučuje meritorno i tužbeni zahtev odbija. Kod ovakvih situacija sudovi ne retko greše i to u dva pravca. U jednom, kada

tužbu odbacuju, pri čemu čine bitnu povredu parničnog postupka iz čl. 361. st. 2. tačka 7. jer odbačajem tužbe tužiocu nije data mogućnost da raspravlja pred sudom. Drugi pogrešan pravac je kada sud u izreci presude tužbeni zahtev odbacuje kao neosnovan, što je pogrešno jer se tužbeni zahtev može odbiti ili usvojiti. Odbaciti se može tužba, a pitanje stvarne legitimacije stranaka može se rešavati samo meritornom odlukom a ne odbacivanjem tužbe.

2.4. Dospelost činidbe i izreka presude. Da bi sud usvojio tužbeni zahtev i naložio tuženom izvršenje tražene činidbe, činidba mora biti dospela do zaključenja glavne rasprave (čl. 331. ZPP-a). Dospelost je materijalno-pravna pretpostavka odlučivanja kod kondemnatornih tužbi.⁸ U protivnom izreka presude će glasiti da se tužbeni zahtev odbija. To se neće uraditi rešenjem (odbaciti tužba), a ovo iz razloga što se donošenjem presude kojom se tužbeni zahtev odbija, kao preuranjen, neće smatrati presuđenom stvari – *res iudicata*, i što se prigovor preuranjenosti smatra prigovorom materijalnog prava, a o istom se meritorno odlučuje, tj. presudom.

Od ovog pravila o dospelosti činidbe postoje i izuzeci predviđeni zakonom. Tako sud može dosuditi i činidbu koja nije dospela u slučaju zakonske obaveze izdržavanja. Dalje, to se može učiniti i u slučaju buduće štete s tim što se šteta može dosuditi pre dospelosti samo ako buduća šteta predstavlja nastavak štete koju oštećeni trpi već u vreme zaključenja glavne rasprave (tzv. kapitalizirana renta po čl. 188. ZOO). Ako šteta treba da nastupi prvi put tek nakon zaključenja glavne rasprave ima se smatrati da je ceo zahtev nedospelo i izreka presude mora glasiti da se tužbeni zahtev odbija.

Kada je u pitanju izreka kondemnatorne presude, pravilno je izreku presude započeti rečima: „obavezuje se tuženi” ... „nalaže se tuženom” ... „tuženi je dužan...”.

2.5. Izreka presude i kumulacija zahteva. U sudskoj praksi često se javlja situacija da je u jednoj tužbi protiv tuženog istaknuto više zahteva. Takva mogućnost je predviđena čl. 191. ZPP-a. Sud može, ako nađe da su osnovani, sve te zahteve usvojiti, odbiti (ako nađe da su neosnovani), a može deo zahteva usvojiti, a deo odbiti. Prilikom formulisanja takvih izreka mora se voditi računa o jasnom i preciznom razgraničenju ovih zahteva i da se ne propusti odlučivanje o nekom zahtevu.

2.6. Izreka presude i eventualno postavljen tužbeni zahtev. Tužilac može postaviti više tužbenih zahteva tako da odredi redosled odlučivanja o njima. Tada se radi o primarnom tužbenom zahtevu i eventualno postavljenom

⁸ Palačković D., *Parnično procesno pravo*, Kragujevac, 2006, str. 232.

tužbenom zahtevu. Sud mora prvo da odluči o primarnom zahtevu, pa ukoliko ga usvoji tada o eventualnom neće ni odlučivati, a nema ni potrebe u izreci navoditi da se eventualni zahtev odbija jer o njemu sud ne treba ni da raspravlja. Tek ako primarni zahtev ne usvoji, tada će odlučivati o eventualnom zahtevu (jednom ili više). U tom slučaju u izreci odluke mora se navesti da se primarni tužbeni zahtev odbija, a zatim sledi odluka usvajajuća ili odbijajuća o eventualno postavljenom tužbenom zahtevu.

2.7. Izreka presude i alternativni tužbeni zahtev. U praksi je prisutna i situacija isticanja tzv. **alternativnih zahteva** – kada obaveza dužnika glasi na dva ili više predmeta, ali je dužnik dužan dati samo jedan predmet. Pravo izbora ako nije ranije ugovoreno pripada dužniku i obaveza prestaje kada dužnik (tuženi) preda predmet koji je izabrao. Takvi zahtevi mogu imati svoj osnov u samom zakonu ili u pravnom poslu.

U sudskoj praksi **alternativni zahtevi** se često ističu u svojinskim zahtevima iako osnov za to ne postoji ni u zakonu ni u ugovornom odnosu. Tako se pored zahteva za utvrđenje suvlasničkog udela na zajednički stečenim stvarima (najčešće u toku trajanja bračne ili porodične zajednice, ili putem nasleđivanja) ističe istovremeno i alternativni zahtev za isplatu vrednosti utvrđenog suvlasničkog udela na pokretnim nedeljivim stvarima. U praksi je zapaženo da sudovi prihvataju tako formulisan zahtev i u parnici utvrđuju vrednost nedeljive stvari i visinu suvlasničkog udela i obavezuju tuženog na novčanu isplatu tog udela u nedeljivoj pokretnoj stvari.

Donošenje ovakvih presuda je nezakonito. Ovakav alternativni zahtev nema utemeljenje u zakonskom tekstu (ni u materijalnom ni u procesnom), a logično je da ne postoji utemeljenje u ugovoru jer bi se onda tražilo ispunjenje ugovorne obaveze. Stoga, ako se uz svojinsko-pravni zahtev u tužbi nađe i ovako formulisan alternativni zahtev, njega treba odbiti, a u obrazloženju presude navesti razloge odbijanja.

2.8. Izreka presude i *facultas alternativa*. Od ovakvih zahteva treba razlikovati situaciju kada tužilac izjavi da se tuženi može osloboditi obaveze na predaju stvari isplatom određenog novčanog iznosa. Tu se praktično radi o izjavi tužioca, a ne o tužbenom zahtevu. Takva izjava je po svojoj pravnoj prirodi ponuda tuženom upućena od tužioca. Sud će iznos koji je opredeljen od tužioca uneti u izreku presude bez raspravljanja o njegovoj visini (*facultas alternativa* čl. 190. ZPP-a). U vezi sa tim izreka treba da glasi kako je određeno zakonom: „tuženi se može osloboditi od davanja stvari ili činidbe čije mu je ispunjenje naloženo ako plati taj novčani iznos ili ispuni tu drugu činidbu”. Znači, sud ne može u izreci navesti da ukoliko tuženi iz bilo kojih razloga ne izvrši

ovu činidbu obavezuje se isplatiti iznos.... koji je tužilac opredelio, jer donošenje ovakve izreke bi bilo nezakonito. Naime, tužilac prema tuženom ima samo jedan zahtev, jer alternativna mogućnost oslobađanja od obaveze tuženog nije tužbeni zahtev već građanskopravna ponuda po pravilima materijalnog građanskog prava. Zato sud ne može o tome raspravljati i odlučivati, ni ulaziti u ocenu njene adekvatnosti. Ovde se radi o jednom zahtevu ali se tuženi može osloboditi svoje obaveze ako prihvati ponudu tužioca.⁹

2.9. Izreka presude i paricioni rok. Kada su u pitanju presude gde izreka obavezuje tuženog na činidbu, sud je dužan da u izreci odredi rok u kome je tuženi dužan da činidbu izvrši. Uobičajeni rok za izvršenje činidbe prema ZPP-u je 15 dana, ako posebnom odredbom nije određen drugi rok. Ako izvršenje činidbe, koja se ne sastoji u novčanom davanju po svojoj prirodi, zahteva duži rok, sud može u izreci odrediti duži rok za izvršenje. Ako sud u izreci ne odredi rok izvršenja može nastati problem u sprovođenju izvršenja. Ako rok za ispunjenje novčanih obaveza nije određen u izreci, smatra se da je taj rok 15 dana (analogno tumačenje odredbe iz čl. 333. st. 2. ZPP-a). U čekovnim i meničnim sporovima ovaj rok iznosi osam dana. Rok za dobrovoljno izvršenje činidbe teče prvog dana posle dostavljanja presude stranci kojoj je naloženo izvršenje.

2.10. Protivtužba i izreka presude. Protivtužba se smatra samostalnom tužbom, pa stoga sve što važi za izreku po tužbi važi i za izreku presude po protivtužbi. I po protivtužbi se može odlučiti delimičnom presudom ukoliko se zahtevi po tužbi i protivtužbi međusobno ne isključuju. Međutim, ako protivtužbeni zahtev u sebi uključuje prejudicijelno pitanje, pa je odlučivanje o protivtužbi od značaja za rešenje celog spora tada o protivtužbenom zahtevu se mora odlučiti prethodno ili istovremeno sa tužbenim zahtevom.

2.11. Izreka presude zbog propuštanja. Zakon o parničnom postupku (*Sl. glasnik RS* broj 125/2004. godine) je prihvatio i novija evropska rešenja u pogledu vrsta presuda, a sve u cilju efikasnosti sudova i načela ekonomičnosti postupka. Novina je i mogućnost donošenja presude zbog propuštanja (čl. 338. ZPP-a). „Instruirajući pravila o presudi zbog propuštanja zakonodavac je pokušao da ostvari određene pravopolitičke ciljeve kao i zadatke koje postavljaju određena procesna načela. Pre svega, zakonodavac je pokušao da parnične stranke postupak vode uz puno poštovanje procesne discipline.”¹⁰

⁹ Vidi Radovanov A., *Građansko procesno pravo*, op. cit., str. 150 i 151.

¹⁰ Račić R., *Presuda zbog propuštanja*, *Pravni život* 12/2004, str. 181.

Osnovni uslov da bi se donela ovakva presuda nalazi se u pasivnom ponašanju tuženog kao i u ostalim uslovima propisanim čl. 338. st. 1. tačka 1–4. ZPP-a. Naznačeni uslovi moraju biti kumulativno ispunjeni.

Postavlja se pitanje kako sud da postupi kada su napred naznačeni uslovi za donošenje presude zbog propuštanja ispunjeni, ali petitum tužbenog zahteva nije dobro formulisan?

U takvom slučaju sud ne bi trebalo da usvoji tužbeni zahtev tužioca i izreku presude formuliše u skladu sa tako preformulisanim postavljenim tužbenim zahtevom već ako je tužba neuredna i ne sadrži sve u smislu čl. 100. ZPP-a, onda prethodno treba postupiti u smislu odredbi čl. 103. ZPP-a, – tj. tužbu vratiti radi ispravke. Ako pak tužba sadrži potrebne podatke propisane čl. 100. st. 2. ZPP-a, ali je tužilac napravio propust u formulaciji opredeljenja roka u kome tuženi treba da ispuni obavezu, a prema čl. 333. st. 1. ZPP-a sud određuje i rok u kome činidba treba da se izvrši. Sud, samo zbog toga, neće odbiti tužbeni zahtev, već će doneti presudu zbog propuštanja, a u pogledu izvršenja, primeniće se rokovi propisani zakonom.

U vezi presude zbog propuštanja postavlja se i pitanje: ako deo zahteva ispunjava uslove za usvajanje da li je dozvoljeno za taj deo zahteva doneti presudu zbog propuštanja, a za ostali deo odbiti tužbeni zahtev ili nastaviti redovni postupak (delimična presuda zbog propuštanja)? Da li sud ima pravo da deli (razdvaja) tužbeni zahtev, te da li time ide izvan postavljenog tužbenog zahteva (koji je jedinstven), tj. da li tako prekoračuje tužbeni zahtev. Naše je mišljenje da ovakvim postupanjem sud ne prekoračuje tužbeni zahtev već da samo odlučuje o delu tužbenog zahteva za koji su sazreli uslovi za presuđenje. To je u interesu tužioca, pa žalba tužioca u pobijanju takve presude ne bi bila osnovana.

Očigledno je da je presuda zbog propuštanja uneta u Zakon o parničnom postupku sa ciljem da se obezbedi efikasnost postupka. Ona predstavlja zame-nu za presudu zbog izostanka, koja je bila predviđena za slučaj da tuženi propusti pripremno ročište, odnosno prvo ročište za glavnu raspravu. Praksa će pokazati da li ovaj institut ima ili nema opravdanja.

Presudu zbog propuštanja poznaju i prava drugih evropskih zemalja. Tako francuski *Code de Procedure Civile* u čl. 192. predviđa institut presude zbog propuštanja (*judgement rendine defant*). Međutim, protiv ove presude dopušten je prigovor (*l'opposition*), koji nije samo procesne prirode (*objection*), već o istom odlučuje prvostepeni sud ali ispituje i činjenična i pravna pitanja. Prigovor je redovno procesno sredstvo i ima suspenzivno dejstvo..., a ako se

povodom izjavljenog prigovora donese nova presuda, efekti ranije donete prvostepene presude su time retroaktivno stavljeni van snage.¹¹

Nemačko pravo predviđa mogućnost donošenja presude zbog propuštanja s tim što ona može biti doneta ne samo protiv tuženog, već i protiv tužioca. Ona je dakle sankcija za nesavesno postupanje obe strane u postupku. Protiv takve presude stranke mogu uložiti prigovor u roku od 14 dana, a ako isti bude usvojen, presuda se stavlja van snage i prelazi se na redovan postupak. Ono što je bitno je činjenica da stranka koja je napravila propuste u vezi ove presude je dužna snositi troškove u vezi sa tim propustima.

I austrijsko građansko procesno pravo predviđa mogućnost da ako jedna parnična stranka shodno odredbama zakona nije pokazala nameru da vodi postupak, protiv nje će se doneti presuda zbog propuštanja, s tim što mora da postoji zahtev suprotne stranke u tom smislu. Ovakvo rešenje opredeljuje tok postupka, a zakon je propisao u kojim slučajevima je isključeno donošenje presude zbog propuštanja.

Napred ukratko izneta uporednopravna rešenja ovog instituta ukazuju na složenosti ovog instituta i koje posledice mogu proisteći iz njegove primene. Zakon o parničnom postupku Srbije predviđa i mogućnost donošenja presude zbog izostanka u postupcima o sporovima male vrednosti (čl. 465–478. ZPP-a). Čini nam se da je egzistiranje ova dva zasebna instrumenta sa različitim uslovima primene, suvišno, te da bi u tom smislu trebalo objediniti u jedan institut sa detaljno regulisanim uslovima njegove primene bilo kroz pozitivnu ili negativnu formulaciju tih uslova.

2.12. Prigovori i izreka presude. U toku trajanja parnice mogu biti istaknuti prigovori kako procesne, tako i materijalno-pravne prirode. U procesne prigovore spadaju: prigovori o sudskoj nadležnosti (stvarnoj ili mesnoj), prigovori da o istoj stvari već teče parnica (litispendencija), prigovor pravosnažno presuđene stvari (*res iudicata*) i da je u istoj pravnoj stvari zaključeno sudsko poravnanje, da se tužilac pred sudom odrekao od tužbenog zahteva.

2.13. Kompenzacioni prigovor i izreka presude. U postupku koji se vodi po tužbi može biti istaknut kompenzacioni prigovor ili kompenzaciona protivtužba. Tada, u smislu čl. 346. st. 3. ZPP-a a u vezi čl. 342. st. 3. ZPP-a sud je dužan da izrekom presude, odlučujući o tužbenom zahtevu, odluči i o kompenzacionom prigovoru, odnosno prigovoru prebijanja. Metodološki, o tužbenom zahtevu i prigovoru se mora odlučiti istovremeno. Izreka presude u slučaju postojanja kompenzacionog prigovora treba da sadrži sledeće delove:

¹¹ Coucher G., *Procedure civile*, Paris 1984, str. 294, 295.

- 1) utvrđuje se da postoji potraživanje tužioca prema tuženom u iznosu od dinara
- 2) utvrđuje se da postoji potraživanje tuženog prema tužiocu u iznosu od dinara
- 3) obavezuje se tuženi da tužiocu isplati iznos od (razliku) dinara. Ovo pod uslovom da je potraživanje tužioca veće od potraživanja tuženog. Ako je potraživanje tužioca jednako potraživanju tuženog istaknuto u kompenzacionom prigovoru onda će sud u trećem stavu odbiti tužbeni zahtev.

O kompenzacionom prigovoru sud će odlučivati samo ako postoji tužbeni zahtev i samo do visine potraživanja istaknutog u tužbenom zahtevu. Ako tužilac povuče tužbu sud neće odlučivati o kompenzacionom prigovoru. Isto tako, ako je potraživanje tuženog istaknuto u kompenzacionom prigovoru veće od potraživanja tužioca istaknutog u tužbenom zahtevu sud neće uzeti u obzir iznos preko iznosa usvojenog u tužbenom zahtevu, niti će o njemu odlučivati. Ovo iz razloga što je kompenzacioni prigovor vezan za tužbeni zahtev i nema samostalnu pravnu sudbinu. Nasuprot prigovoru, kompenzaciona protivtužba je samostalna, pa ukoliko je tuženi istakao svoje potraživanje u formi kompenzacione protivtužbe sud će po njoj postupiti i doneti odluku i u situaciji kada je tužilac povukao tužbu, kao i kada je iznos iz protivtužbe veći od iznosa u tužbi.

U izreku presude tehnički ne treba unositi konstataciju da se potraživanja prebijaju, jer prebijanje nastupa po samom materijalnom pravu, tj. radi se o primeni materijalnog prava (čl. 336. ZOO). U ovakvim slučajevima ne treba i ne može se odlučivati delimičnom presudom o tužbenom zahtevu sve dok se ne odluči da li je kompenzacioni prigovor osnovan.

Uslov da bi se u sudskom postupku odlučivalo o prigovoru prebijanja i da bi isti dao rezultat je da su **oba potraživanja dospela**. „Odluka o prigovoru postaje pravosnažna u granicama zahtjeva protiv kojega je prigovor istaknut”¹².

2.14. Prigovor neispunjenja ugovora i izreka presude. U situaciji kada je ispunjenje obaveza stranaka međusobno uslovljeno tada je prema čl. 122. st. 2. ZOO propisano da, ako jedna strana istakne da nije dužna ispuniti svoju obavezu dok i druga strana ne ispuni svoju, sud će joj naložiti da ispuni svoju obavezu kad i druga strana ispuni svoju. Radi se o prigovoru neispunjenja ugovora, tj. o pravilu istovremenog ispunjenja, pa u ovakvim situacijama izreka presude tehnički treba da bude tako formulisana da se obavezuje tuženi da ispuni svoju obavezu uz istovremeno ispunjenje obaveza druge strane – tužioca.

¹² Triva S., Dika M., *Građansko parnično procesno pravo*, VII izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2004, str. 644.

2.15. Prigovor zastarelosti i izreka presude. Kada se u toku postupka istakne **prigovor zastarelosti**, važno je naglasiti da se radi o prigovoru materijalno-pravne prirode. Pri odlučivanju o ovom prigovoru odluka se ne unosi u izreku, već se u obrazloženju daju razlozi o njegovoj osnovanosti ili neosnovanosti. Ako se prigovor zastarelosti uvaži, izreka presude glasi da se tužbeni zahtev odbija. Ako se prigovor zastarelosti ne uvaži, razlozi za neuvažavanje istog daju se u obrazloženju presude, a ne u izreci.

2.16. Sporedni zahtevi i izreka presude. Pored zahteva o glavnoj stvari u tužbi se mogu istaći i sporedni zahtevi. Kod novčanih potraživanja uobičajeno je da se potražuje i kamata. Stoga sudska presuda pored odluke o glavnoj stvari mora sadržati i odluku o sporednim zahtevima (potraživanjima). I zahtev za troškove postupka spada u kategoriju sporednih zahteva i o njemu se mora takođe odlučiti izrekom presude. Odluka o troškovima postupka predstavlja zapravo posebnu odluku u obliku rešenja koja je sadržana u izreci presude i ova odluka mora biti posebno obrazložena.

2.17. Kad se odlučuje o kamati kao sporednom zahtevu, u praksi, pri izradi izreke presude često se čine greške. Sudovi često usvajaju zahtev onako kako je u tužbi traženo bez da se prethodno razmisli (proveri) da li je takav zahtev stručno formulisan. Tako se dešava da se na glavni dug u stranoj valuti dosuđuje zakonska zatezna kamata, a ne domicilna u dinarskoj protivvrednosti kako je pravilno. Kada glavna obaveza glasi na isplatu evra u dinarskoj protivvrednosti, pravi se u pogledu kamata ista greška umesto da se dosudi kamata koju propisuje Centralna evropska banka na deponovane novčane iznose po viđenju, kako je pravilno.

Ne retko sudovi dosuđuju stranu valutu u dinarskoj protivvrednosti sa domicilnom kamatom od presuđenja pa do konačne isplate, što je pogrešno, jer u ovakvim slučajevima treba dosuditi domicilnu kamatu, ali u dinarskoj protivvrednosti na dan isplate.

U vezi sa navedenim greškama koje se čine, postavlja se pitanje, da li sud, ako je zahtev u pogledu sporednih zahteva (kamate) pogrešno formulisan, može odlučiti u smislu kao da je zahtev ispravno postavljen i dosuditi kamatu koju zakon propisuje? Postoje različita mišljenja. Po jednom sud to ne može da čini jer je to ovlašćenje vezano za tužioca (stranku), a po drugom sud ima ovlašćenje da to uradi jer se radi o primeni materijalnog prava.

2.18. U sporedne zahteve spada i zahtev za troškove postupka. Upravo u delu izreke povodom ovog sporednog zahteva, kao i u obrazloženju prave se česte greške. Metodologija obračuna troškova postupka može biti različita

što i sam zakon dozvoljava. Odredbe čl. 146–162. ZPP-a daju široku mogućnost metodološkog obračuna troškova postupka u zavisnosti od toka postupka i uspeha stranaka u sporu.

Ona stranka koja u celosti uspe u sporu ima pravo na celokupne troškove postupka. U tom slučaju izreka presude u tom delu je jednostavna. Sud obavezuje onu stranku koja izgubi spor da suprotnoj strani naknadi troškove. Troškovi se obračunavaju matematičkom operacijom u skladu sa propisanim tarifama (advokatskom tarifom, tarifom za naknadu vezano za veštačenja, tarifom iz Zakona o sudskim taksama i dr.).

Veći problem predstavlja metodologija obračuna troškova ako stranka delimično uspe u parnici. Metodologija obračuna može biti različita. Troškovi mogu biti obračunati u zavisnosti od uspeha u sporu ili da se nezavisno od ishoda parnice troškovi naknade protivnoj strani koje je druga strana prouzrokovala svojom krivicom ili pak odluka može biti i drugačija što zavisi od toka postupka. Pri tome odluka u tom delu u izreci mora biti jasna a razlozi takve odluke treba da budu obrazloženi i to u delu gde se obrazlaže odluka o troškovima postupka. U tom delu sud, ne retko, ne daje jasne razloge povodom dosuđenih troškova.

2.19. Saglasnost izreke sa obrazloženjem presude. Izreka presude u osnovi mora biti u saglasnosti sa obrazloženjem. Ukoliko je izreka nesaglasna obrazloženju, to predstavlja bitnu povredu iz čl. 361. st. 2. tačka 12. ZPP-a i ukidni razlog za drugostepeni sud.

2.20. Unošenje formulacije „pod pretnjom prinudnog izvršenja“ u izreku presude. Često u izreku presude se, po zahtevu tužioca kod obaveze na činidbu, unosi i formulacija da se činidba izvrši „pod pretnjom prinudnog izvršenja“, što je suvišno. Presuda predstavlja izvršnu ispravu na osnovu koje se sprovodi prinudno izvršenje na predlog izvršnog poverioca. Odredbe Zakona o izvršnom postupku garantuju prinudno izvršenje pravnosnažne presude sa obavezom na činidbu, i po službenoj dužnosti obavezuju sud da sprovede izvršenje. Stoga je metodološki i tehnički unošenje takve formulacije u izreku presude pogrešno i nepotrebno. Izricanje zapovesti da se obaveza izvrši, sadrži uvek i prečutnu konstataciju da tužiocu pripada pravo koje je bilo predmet odlučivanja u parnici, a iz činjenice da je protekao paricioni rok i pokrenut izvršni postupak sledi da je tuženi (odnosno, sada izvršni dužnik) potčinjen prinudnoj sili države¹³.

¹³ Poznić B., Rakić Vodinelić V., *Građansko procesno pravo*, „Savremena administracija“, Beograd, 2000, strp. 266.

3. IZRADA OBRAZLOŽENJA PRESUDE

Uvod i izreka presude predstavljaju deo sudske odluke kojima se manifestuje zakonska i ustavna funkcija suda i sudske vlasti, dok je obrazloženje presude deo kojim se oživotvoruje umeće sudije da odluku koju je doneo učini jasnom, logičnom i zakonitom pred strankama i trećim licima. Bez dobrog obrazloženja presuda ne može da opstane jer obrazloženje brani presudu pred strankama i višim sudom. Kvalitetom obrazloženja, sudija pokazuje nivo svog znanja, logiku pravnog razmišljanja i kvalitet svoje delatnosti.

Za razliku od uvoda i izreke presude čija je sadržina direktno propisana zakonom, obrazloženje presude nema striktno omeđene okvire i strogo propisanu sadržinu. U čl. 342. st. 4. ZPP-a naznačeno je koji su osnovni elementi obrazloženja koje jedna pismeno izrađena presuda treba da sadrži. Zakon ne propisuje striktnu metodologiju izrade obrazloženja presude tj. redosled navođenja pojedinih elemenata koji čine sadržinu obrazloženja presude. Procesni zakoni su te elemente okvirno uobličili u pravnu normu, ali je ostavljen prostor za sudijsku kreativnost. Zakon propisuje da će sud u obrazloženju izložiti: zahteve stranaka i njihove navode o činjenicama na kojima se ti zahtevi zasnivaju, dokaze kao i propise na kojima je sud zasnovao presudu, ako zakonom nije drugačije određeno. Sudska praksa je razradila zakonsku normu i izgradila metodologiju izrade obrazloženja presude na koju ćemo u daljem izlaganju ukazati i izvršiti analizu pojedinih elemenata obrazloženja presude.

3.1. Zahtevi stranaka i njihovi navodi. Da bi se shvatila suština spora mora se saznati šta stranke traže, zahtevaju. Stoga je logično da se, već na početku obrazloženja, naznače zahtevi stranaka i njihovi navodi o činjenicama na kojima se ti zahtevi zasnivaju. Metodološki, prvo se navode zahtevi i navodi tužioca koje je prezentovao u tužbi, a potom odvojeno u novom redu zahtevi i navodi tuženog koje je prezentovao u odgovoru na tužbu.

Praksa je da stranke u toku trajanja postupka često menjaju i navode i zahteve. U pojedinim situacijama stranke to čine zbog nestručnosti, pa u toku postupka otklanjaju nedostatke i greške, a nekada tok postupka i izvedeni dokazi ukazuju da stranke treba da izvrše potrebne izmene u naznačenom smislu. Pri tome, sudovi često nepotrebno u obrazloženje presude navode sve podatke koje su stranke u toku postupka (ili u svim fazama) iznosile i dopunjavale, što je pogrešno. Presuda postaje obimno veća, sadržina presude se svodi na prepričavanje gde se iznose podaci koji su postali nebitni. Sve ono što su stranke ranije navodile i zahtevale treba izostaviti i navesti konačni zahtev (ili zahteve) i navode koji se odnose na isti, jer se praktično o tome odlučuje, a ne o onome što je prvobitno bilo postavljeno u tužbenom odnosno protivtužbenom zahtevu. U

praksi se odomaćio izraz „precizirati tužbeni zahtev” što je pogrešno jer takav institut ne poznaje Zakon o parničnom postupku, već se radi o preinačenju tužbe (ako ima uslova za to) ili o sniženju tužbenog zahteva.

3.2. Nabranjanje izvedenih dokaza. Posle izlaganja tužbe i odgovora na tužbu po metodološkom redosledu treba navesti koje je dokaze sud izveo. Sud treba da navede imena svedoka koje je saslušao, veštačenja koja je obavio, isprave u koje je izvršio uvid, pri čemu se to mora navesti pregledno (npr. broj isprave, datum izdavanja i naziv organa ili lica koje je ispravu izdalo) da bi se podaci iz istih mogli proveriti od višeg suda pri odlučivanju o žalbi. Nije bitno ko je predložio dokaze, već je bitno navesti sve dokaze koje je sud u toku postupka izveo i cenio. Ovde treba istaći da načelo dispozicije i raspravno načelo u parnici dolazi do punog izražaja jer sud nije više ovlašćen da sam predlaže izvođenje određenog dokaza, već to može da učini samo stranka a sud odlučuje o tome koji će dokaz izvesti. Izuzetak je član 7. st. 3. ZPP kada je sud ovlašćen da izvede i dokaze koje stranke nisu predložile, ako iz rezultata raspravljanja i dokazivanja proizilazi da stranke raspolazu zahtevima kojima ne mogu raspolagati (čl. 3. st. 3. ZPP) ili kad je to posebnim propisima predviđeno (kao npr. u Porodičnom zakonu R. Srbije).

3.3. Prezentiranje utvrđenog činjeničnog stanja. Zakon izričito ne predviđa ovaj deo obrazloženja, ali je on neminovan i logički se podrazumeva. Utvrđeno činjenično stanje predstavlja procesnu građu na kojoj sud zasniva svoju odluku.

Prezentiranje činjeničnog stanja ne treba da bude ni preširoko ni preusko. U suštini činjenično stanje treba da stvori jasnu sliku ne samo za stranke, već i za treća lica o relevantnoj procesnoj građi za primenu materijalnog prava. Navođenje tih činjenica treba izložiti na jasan i racionalan način. Pri tome treba izbeći nepotrebna izlaganja ili ponavljanja. Ono što sud izlaže kao utvrđeno činjenično stanje mora biti potkrepljeno dokazima koji se nalaze u predmetu, ispravama i zapisnicima o saslušanju svedoka, veštaka i stranaka i eventualno izvršenom uviđaju u toku postupka.

Često se dešava (posebno kod sudija početnika) da se umesto unošenja sažetog i preglednog činjeničnog stanja, u potpunosti navodi sve što su stranke u postupku iznele, citiraju se detaljno iskazi svih svedoka, pa i veštaka, što je pogrešno. Obrazloženje presude se bespotrebno uvećava čime se dovodi u pitanje sudijsko umeće i njegova sposobnost za koncizno i jezgrovito iznošenje bitnih činjenica i njihovu selekciju u odnosu na nebitne činjenice. Takođe, stvara se realna mogućnost kontradiktornih utvrđivanja što naravno predstavlja apsolutno bitnu povredu odredaba parničnog postupka iz člana 361. st. 2. t.12. ZPP.

U tekstu se mogu upotrebljavati samo opšteusvojene i razumljive skraćenice, koje ne daju povoda sumnji o pravom značenju. Nazivi zakona i drugih propisa mogu se u tekstu navesti u skraćenom obliku (ZPP, ZVP, ZIP), a oni koji nisu u čestoj upotrebi, navode se punim nazivom i označenjem službenog glasila i broja u kojima su objavljeni.¹⁴

3.4. Ocena dokaza na kojima se zasniva presuda. Kada se završi sa navođenjem utvrđenog činjeničnog stanja, sud treba da naznači kakva je sudbina postavljenog tužbenog zahteva i u zavisnosti od odluke dužan je izložiti ocenu dokaza na kojima je presudu zasnovao. Sudija je dužan da dâ svoju ocenu izvedenih dokaza i razloge zašto je određenu činjenicu uzeo za osnov odluke. Pri tome svi dokazi se moraju oceniti povezano a ne izolovano jedan od drugog. Moraju se dati razlozi zašto se neki dokaz smatra istinitim ili neistinitim, tj. moraju se dati razlozi o odlučnim činjenicama. Ako se to ne učini postojaće osnovani razlozi za žalbu. Prema čl. 361. st. 2. tačka 12. predstavljaće nedostatak presude i bitnu povredu postupka „ako presuda ima nedostataka zbog kojih se ne može ispitati, a naročito ako je izreka presude nerazumljiva, ako protivreči sama sebi ili razlozima presude, ili ako presuda nema uopšte razloga ili u njoj nisu navedeni razlozi o bitnim činjenicama ili su ti razlozi nejasni ili protivrečni, ili ako o bitnim činjenicama postoji protivrečnost između onoga što se u razlozima presude navodi o sadržini isprava, zapisnika o iskazima datim u postupku i samih tih isprava ili zapisnika ili izvedenim dokazima”.

Obrazlaganje ocene dokaza svakako spada u krug najsloženijih pitanja u postupku. Svaka stranka nastoji da minimizira značaj dokaza suprotne strane i obezvredi ih, a da apsolutizuje svoje predložene dokaze kao jedino istinite. Stoga sudija u obrazloženju mora izneti jasne i iscrpne razloge zašto je stekao uverenje o istinitosti ili neistinitosti svake činjenice i na osnovu kojih dokaza ih smatra tačnim i istinitim. Obrazloženje presude nije samo za stranke, već i za javnost koja čitanjem presude treba da stekne utisak pravilno i zakonito rešene stvari.

Nesporne činjenice sud ne treba posebno da obrazlaže, već samo da naznači da su nesporne. Sud nesporne bitne činjenice mora povezati sa spornim bitnim činjenicama i formirati činjenično stanje, kao celinu na koje činjenično stanje će primeniti materijalno pravo.

Dokazna sredstva u parničnom postupku su materijalne i verbalne prirode. Materijalni dokazi su u stvari najčešće isprave koje sadrže obaveštenja o činjenicama koje su od značaja za formiranje zaključka od strane sudije. Verbal-

¹⁴ Vuković S., *Komentar Zakona o parničnom postupku*, Poslovni biro, Beograd, 2004, str. 157.

ni dokazi su iskazi svedoka i stranaka i oni u zavisnosti od saznanja mogu biti posredni (saznati od drugih) ili neposredni (saznati neposrednim opažanjem). Verbalni iskaz može biti ocenjen kao istinit, neistinit ili delimično istinit. Iskaz svakog svedoka mora biti podvrgnut kritičnoj oceni sudije, kao i svako drugo dokazno sredstvo. Pri tome se moraju dati razlozi o prihvatanju ili neprihvatanju određenog izkaza ili dela iskaza. U ovom delu obrazloženja presude sudija treba da dá razloge zašto nije prihvatio predloge stranaka za izvođenje nekih dokaza (koje predloge je sud u toku postupka odbio) i zašto su isti irelevantni za rešenje sporne stvari.

U pogledu sučeljavanja dokaza to mora biti stilski urađeno jasno i pregledno. Nije ispravno naznačiti da sud iskaze nekih svedoka nije prihvatio iz razloga što su isti u suprotnosti sa iskazima svedoka čiji je iskaz sud prihvatio. Ovo zbog toga što nedostaju razlozi zašto su verodostojniji iskazi onih svedoka koje je sud prihvatio od iskaza onih svedoka kojima sud nije poverovao. Moraju se dati konkretni razlozi zašto je iskaz određenog svedoka neverodostojan, tj. sud mora dati obrazložene razloge u vezi sa razlikama u iskazima svedoka o bitnim činjenicama. U određenim situacijama i istinit iskaz može izgledati nelogičan zbog siromašnog leksičkog fonda svedoka i njegovih ličnih predrasuda. Pojedini svedoci u iskaz unose svoje lične predrasude, jer isti događaj posmatraju iz svog ugla, pa u oceni iskaza tih svedoka sud treba da razlikuje objektivni deo iskaza od ličnog stava svedoka.

U ovom delu presude često se sreću navodi da sud nije poverovao iskazu nekog svedoka jer je isti u srodstvu sa određenom strankom što nije dovoljan razlog za neprihvatanje iskaza tog svedoka. Njegov iskaz zbog toga nije nepouzdan niti je garancija da je iskaz svedoka koji nije u srodstvu sa strankom, pouzdan. Stoga u tom pogledu sud mora dati razloge u kontekstu ocene ostalih izvedenih dokaza.

Nalaz i mišljenje veštaka sud ocenjuje u sklopu ostalih izvedenih dokaza i shodno čl. 8. ZPP-a. U tom delu obrazloženja često se prave gramatičke greške jer se naznačuje „sud je cenio veštački nalaz” ili „sud je imao u vidu veštački nalaz” iako se ne radi ni o kakvom „veštačkom nalazu” već o nalazu veštaka. Osim toga, često se samo konstatuje da se nalaz prihvata jer je dat po pravilima struke, a da se ne izvrši analiza nalaza i mišljenja i ispita logika zaključka koji proizilazi iz nalaza i mišljenja veštaka.

U situaciji kada se radi o sporu za naknadu štete, na novčani iznos ili na zamenjive stvari, ali se visina iznosa, odnosno količina stvari ne može utvrditi ili bi se mogla utvrditi samo sa nesrazmernim teškoćama, prema čl. 224. ZPP-a sud će visinu novčanog iznosa, odnosno količinu zamenjivih stvari odrediti po slobodnoj oceni. Pri tome, u obrazloženju presude treba da naznači da se radi o ovakvoj situaciji i da se pozove na citirani propis kao i da naznači

koje okolnosti je uzeo za podlogu svoje odluke. U pogledu pravne prirode ove norme (da li je ista materijalno-pravnog ili procesno-pravnog karaktera), postoje različita shvatanja. Po jednom shvatanju to je institut materijalnog prava te je ova odredba trebala da bude uneta u Zakon o obligacionim odnosima. Po drugom shvatanju, ova norma je procesno-pravnog karaktera: nalazi se u procesnom zakonu, locirana je u delu zakonskog teksta koji normira dokazivanje kao procesnu radnju, odnosi se na metod kojim se utvrđuju činjenice a ne tiče se primene prava.¹⁵

I u pogledu tumačenja da li se ovde radi o pravnom ili činjeničnom pitanju postoje dva shvatanja kako u pravnoj literaturi tako i u sudskoj praksi. Po jednom shvatanju, ovde se radi o pravnom pitanju¹⁶, dok se po drugom shvatanju, u slučaju procene visine štete radi o činjeničnom pitanju. Razlog tome je što se na osnovu indicija, kao posredno relevantnih činjenica, logičkim putem utvrđuje postojanje pravno relevantne činjenice od značaja za meritornu odluku. Čim sud sam o nečem zaključuje ne držeći se zakonskih merila, tj. slobodno, radi se o činjeničnom pitanju pošto se samo pravna pitanja moraju rešavati po zakonu.¹⁷

Ovo sporno pitanje je veoma važno zbog ujednačavanja sudske prakse.¹⁸ Ovo iz razloga što je to od značaja za ocenu dozvoljenosti izjavljivanja revizije (ako se to pitanje tretira kao pravno onda bi mogućnost izjavljivanja revizije postojala, a ako bi se to podvodilo pod činjenično pitanje onda bi mogućnost izjavljivanja revizije bila isključena). Obzirom na dugu prisutnost ovog instituta u procesnom pravu i probleme koji su se javili u vezi napred iznetih tumačenja, Vrhovni sud Jugoslavije je još 1967. godine utvrdio načelan stav¹⁹ prema kome iznos štete odmeren slobodnom ocenom predstavlja činjenični zaključak.²⁰ Time je praktično zauzet stav da se ovde radi o činjeničnom pitanju.

Međutim, u praksi je bilo i drugačijih stavova a i sami sudovi su različito tumačili svoj stav. Tako je u toku 1979. godine na Zajedničkoj sednici Saveznog suda i republičkih i pokrajinskih Vrhovnih sudova povodom pitanja u

¹⁵ Triva–Belajec–Dika., *Građansko procesno pravo*, Zagreb, 1986, str. 135.

¹⁶ Poznić, B., *Građansko procesno pravo*, Beograd, 1970, str. 239.

¹⁷ Vidi: Triva–Belajec–Dika., *op. cit.*, str. 135.

¹⁸ Više o tome vidi: Rakić–Vodinić, V., *Odmeravanje visine naknade štete slobodnom ocenom*, Pravni život, br. 9–10/1992, str. 1540.

¹⁹ *Bilten VSJ*, br. 22/1968, ZSO, 3/67.

²⁰ U daljem delu VSJ je izneo stav da je revizija dozvoljena ako je drugostepeni sud izmenio odluku prvostepenog suda u pogledu visine novčanog iznosa odn. količine zamenjivih stvari koje su utvrđene u prvostepenom postupku primenom ovlašćenja o slobodnoj oceni. Čini se da je na ovakav način VSJ ublažio svoj stav da se ovde radi o isključivo činjeničnom a ne o pravnom pitanju.

vezi sa naknadom nematerijalne štete zauzet načelan stav po kome „utvrđivanje novčane naknade (satisfakcije) za neimovinsku štetu predstavlja primenu materijalnog prava”²¹.

3.5. Odstupanje od načela slobodne ocene dokaza. Iako je slobodna ocena dokaza osnovano načelo sudovanja, u određenim situacijama ovo načelo trpi izvesna ograničenja, što se odražava i na metodologiju izrade obrazloženja presude. Razlog tome je racionalnost jer se u takvim situacijama (zbog određenog činjeničnog stanja) javlja kao nepotrebno klasično obrazloženje presude. To ograničenje slobodne ocene dokaza ispoljava se kroz određena zakonska ograničenja.

- 1) Ne dokazuju se činjenice koje je stranka priznala pred sudom u toku parnice (čl. 222. st. 1. ZPP-a). Ako neki činjenični navod između stranaka nije sporan, smatra se da je istinit, pa bi bilo suvišno i suprotno načelu ekonomičnosti postupka isti i dokazivati. Izuzetak od ovog pravila postoji kada su u pitanju prava sa kojima stranke ne mogu slobodno raspolagati (čl. 3. st. 3. ZPP-a), i kada je to posebnim zakonom propisano, npr. u porodičnom zakonu kada se radi o bračnim i paternitetskim odnosno maternitetskim sporovima.
- 2) Ne dokazuju se činjenice koje su opštepoznate (čl. 222. st. 3. ZPP-a). Smatra se da su opštepoznate i one činjenice za koje je sud saznao u vršenju sudske funkcije ukoliko ih je sud saopštio na raspravi strankama.
- 3) Kad se u parničnom postupku pojavi kao prethodno pitanje postojanje krivičnog dela i krivične odgovornosti učinioca, onda pravosnažna presuda krivičnog suda kojom se optuženi oglašava krivim vezuje parnični sud u pogledu postojanja krivičnog dela i krivične odgovornosti učinioca. Međutim, parnični sud nije vezan odlukom prekršajnog suda, a ista je situacija i sa oslobađajućom presudom krivičnog suda, jer je građansko-pravna odgovornost šira od krivično-pravne odgovornosti, pa tuženi u parnici može istaći prigovor podeljene odgovornosti.
- 4) U pogledu javnih isprava važe određena pravila. Prema čl. 230. st. 1. ZPP-a isprava koju je u propisanom obliku izdao nadležni državni organ u granicama svojih ovlašćenja, kao i isprava koju je u takvom obliku izdalo preduzeće ili druga organizacija u vršenju javnih ovlašćenja koje joj je povereno zakonom (javna isprava), dokazuje istinitost onoga što se u njoj potvrđuje ili određuje. Ista situacija je i sa drugim

²¹ Radovanov A., *Načelni stavovi i zaključci Saveznog suda, Vrhovnih sudova Republike i Pokrajina i Vrhovnog vojnog suda*, „Pravo”, Novi Sad, 1990, str. 24.

ispravama koje su izjednačene sa javnim ispravama (st. 2). Ipak, dozvoljeno je dokazivati da su tim ispravama neistinито utvrđene činjenice ili da su isprave nepropisno sastavljene.

3.6. Primena materijalnog prava. U obrazloženju presude sud treba da navede i propise na kojima je zasnovao presudu. U stvari taj deo obrazloženja presude sadrži stav suda o osnovanosti ili neosnovanosti zahteva. Pravni osnov tužbenog zahteva tužilac ne mora precizno da naznači. Međutim, sud mora da primeni odgovarajući materijalnopравни propis i navede konkretnu pravnu normu koju je primenio pri donošenju presude. Znači da mora da obrazloži zauzeti stav o osnovanosti ili neosnovanosti tužbenog zahteva i potkrepi pozivajući se na odgovarajuće norme materijalnog prava. Ipak, često se u obrazloženju presude izostavlja navođenje pravne norme već se samo navede „sud je zauzeo stav” i slično, što je pogrešno. U pojedinim situacijama navodi se opšta norma iako postoji materijalnopравни propis pod koji se može podvesti konkretan spor. Tako npr. kod zahteva na naknadu štete, sudovi se često pozivaju na čl. 154. ZOO. Međutim, pored ovog opšteg propisa, postoji niz normi koje regulišu razne vidove štete, pa bi bilo logično da se u obrazloženju presude sud pozove na te konkretne norme. Pozivanje na opšti propis ne predstavlja potpuno obrazloženje i dovodi do sumnje stranaka u stručnost sudije i u njegovu površnost.

3.7. Obrazloženje presude sa pozivanjem na sudsku praksu kao izvor prava. Često se u obrazloženjima prvostepene presude citiraju stavovi Vrhovnog suda i praktično na osnovu tih stavova i presuđuje, što nije ispravno, posebno ako se takvi stavovi prihvataju kao samostalni izvori prava. Naš pravni poredak, pa ni Zakon o parničnom postupku, za sada, ne predviđa sudsku praksu kao izvor prava. Sistem vlasti je (makar u formalnom smislu) kod nas zasnovan na tripartitnom sistemu, pa ako bi se sudska praksa uzdigla na nivo pravne norme kao samostalnog izvora prava, sud bi uzurpirao zakonodavnu funkciju. Sud normu ne stvara, već je tumači i primenjuje. Stoga se praksa viših sudova može koristiti kao saznanje o odgovarajućim rešenjima u sudskoj praksi o pojedinim spornim pitanjima, ali se ne može navesti u obrazloženju „sud je odlučio jer je viši sud tako odlučio u presudi...”. Može se navesti „da u prilog odluke suda i tumačenju pravne norme” na koju se sud poziva stoji i tumačenje – stav Vrhovnog (ili višeg) suda iznetog u presudi...

Da li će, u dogledno vreme, sudska praksa viših sudova postati izvor prava i na ovim područjima za sada je neizvesno. Izvesni elementi u prilog ove teze nalaze se u čl. 194. st. 4. Ustava Srbije koji propisuje da „potvrđeni međunarodni ugovori i **opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava deo su**

pravnog poretka Republike Srbije. Opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava nastaju iz pravnih standarda, a pravni standardi se najčešće formiraju kroz praksu sudova.

3.8. Obrazloženje odluke o troškovima postupka. Svaka presuda mora u sebi da sadrži odluku o troškovima postupka. Ova odluka se mora posebno obrazložiti, kao i svaka druga odluka koju donosi sud nakon meritornog raspravljanja. Stoga nije dovoljno navesti samo opšti propis iz Zakona o parničnom postupku, npr. „sud je doneo odluku na osnovu člana 149. i 150. ZPP”, već se mora konkretno obrazložiti za koje parnične radnje i u kojim iznosima su priznati troškovi stranci sa pozivom na advokatsku i taksenu tarifu.

3.9. Potpis sudije odnosno predsednika veća. Na kraju presude obavezno sledi potpis sudije pojedinca ili predsednika veća. Dešava se u praksi da original presude ne bude potpisan od strane predsednika veća ili sudije pojedinca. Ta greška prouzrokuje odugovlačenje postupka, jer se predmet vraća nazad prvostepenom sudu da otkloni ovaj nedostatak i time prolongira postupak.

3.10. Pouka o pravnom leku. Metodološki, a i tehnički unošenje pouke o pravnom leku ne stvara nikakvu nejasnoću. Radi se o imperativnoj pravnoj normi koja treba da se ispoštuje. Naznačena pouka stavlja se na kraju teksta sa leve strane, posle obrazloženja i potpisa sudije odnosno predsednika veća koji potpis se stavlja sa desne strane. Pouka o pravnom leku je obavezna za prvostepene presude, jer se radi o nepravosnažnoj presudi protiv koje je dozvoljena žalba kao redovan pravni lek. Pouka za vanredne pravne lekove nije obavezna, pa se po pravilu ne naznačuje u drugostepenoj presudi.

Ako pouka o pravnom leku nije naznačena, sudska praksa je zauzela stav da stranke imaju pravo da izjave žalbu u onom roku koji je zakon propisao, a koji iznosi 15, a u posebnim postupcima 8 dana. Stalo se na stanovište da zbog propusta suda što nije dao pouku o pravnom leku stranke ne treba da trpe štetu. Ako je u presudi pogrešno naznačen rok u kome stranke mogu uložiti žalbu, tj. naznačen je kraći rok od onog koji predviđa zakon, tada treba primeniti rok koji zakon propisuje. To znači da takvu žalbu ne treba odbaciti kao neblagovremenu. Ovo iz razloga što zbog pogreške suda stranke se ne mogu dovesti u situaciju da trpe štetu ili gube svoje zakonsko pravo.

3.11. Obrazloženje presude zbog propuštanja. Mada na prvi pogled proizilazi da je presuda zbog propuštanja, odluka procesno pravne prirode, imajući u vidu uslove koji treba da budu ispunjeni za donošenje ove presude,

proizilazi da se praktično radi o presudi koja se donosi na osnovu izvedenih dokaza. U čl. 338. st. 1. ZPP-a propisano je pod kojim uslovima se može doneti presuda zbog propuštanja. Tačka 2. i 3. citiranog člana predviđaju prezentiranje i postojanje određenih dokaza kao uslov za donošenje presude. Ti dokazi se moraju ceniti kao i kod meritornog presuđenja gde su obe stranke iznosile dokaze. Razlika je u tome što u ovom slučaju nema dokaza suprotne strane pa se isti ne mogu ni ceniti. Drugim rečima, obrazloženje presude zbog propuštanja mora da sadrži razloge kojima se potkrepljuje postojanje uslova koje predviđa Zakon o parničnom postupku za njeno donošenje.

3.12. Obrazloženje presude na osnovu priznanja i na osnovu odricanja. Obzirom da se ove presude ne donose na osnovu meritornog raspravljanja pred sudom, već na osnovu kumulativno ispunjenih uslova koje propisuje zakon (čl. 336. i čl. 337.), to sud u obrazloženju treba da navede samo razloge koji opravdavaju donošenje ovakvih presuda. Pri tome, sud treba da vodi računa o dozvoljenosti raspolaganja stranaka zahtevom u smislu čl. 3. st. 3. ZPP-a. Ovo iz razloga što i ako su ispunjeni ostali uslovi za donošenje ovih presuda, one se mogu pobijati zbog bitne povrede odredaba postupka iz čl. 361. st. 2. tačka 5. ZPP-a, ako je sud zasnovao svoju odluku na nedozvoljenim raspolaganjima stranaka.

3.13. Obrazloženje presude zbog izostanka. Ovakvu presudu je moguće doneti u parnicima o sporovima male vrednosti. Obrazloženje ove presude je specifično, a ovo iz razloga što se presuda donosi ako su ispunjeni određeni uslovi, a to je da tuženi ne dođe na ročište za glavnu raspravu, a uredno je pozvan i da tužbeni zahtev nije u suprotnosti sa dokazima koje je tužilac podneo ili sa opštepoznatim činjenicama (čl. 476. st. 1. i 2. ZPP-a). Proizilazi da se presuda donosi ne na osnovu raspravljanja, pa stoga u obrazloženju neće biti prisutan deo vezan za ocenu odlučujućih činjenica.

Formulacija čl. 476. ZPP ima izvesnih nelogičnosti što stvara probleme i u praksi. Nelogično je da je data mogućnost donošenja ovakve presude, a da se na primer ne uzimaju u obzir navodi tuženog, iako isti ukazuju na neosnovanost tužbenog zahteva, a presuda se donosi zato što tuženi nije došao na neko kasnije ročište za glavnu raspravu, a uredno je pozvan. Nelogično je da tuženi u sporovima male vrednosti trpi teže posledice od spora koji ne spada u tu kategoriju. Prema jezičkom tumačenju odredbe čl. 476. ZPP-a, proizilazilo bi da ako navodi tuženog ukazuju ili dokazuju neosnovanost tužbenog zahteva, ako isti izostane sa ročišta može se doneti presuda zbog izostanka na njegovu štetu.

Nalazimo da je ovakva formulacija čl. 476. ZPP-a neprecizna i nelogična, te da istu treba što pre menjati u smislu datih primedbi, a u skladu sa tim i obrazloženje presude bi moralo biti prilagođeno tim izmenama.

LITERATURA

Poznić B., Rakić Vodinelić V., *Građansko procesno pravo*, (XVI izdanje), Savremena administracija, Beograd, 2010.

Poznić B., *Komentar Zakona o parničnom postupku*, Službeni glasnik, Beograd, 2009.

Triva S., Dika M., *Građansko parnično procesno pravo*, VII izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2004.

Stanković G., *Građansko procesno pravo*, IV izdanje, Pravni fakultet, Univerzitet u Nišu, Niš, 1998.

Stanković G., *Građansko procesno pravo*, sveska I, *Parnično procesno pravo*, Udruženje za građansko procesno i arbitražno pravo i autor, Niš, 2007.

Jakšić A., *Građansko procesno pravo*, Službeni glasnik i Pravni fakultet u Beogradu, Beograd, 2006.

Starović B. i Keča R., *Građansko procesno pravo*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 2004.

Palačković D., *Parnično procesno pravo*, Pravni fakultet u Kragujevcu, Kragujevac, 2004.

Radovanov A., *Građansko procesno pravo*, izmenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu, Novi Sad, 2009.

Radovanov A., *Parnični postupak*, Intermeks, II izdanje, Beograd, 2008.

Radovanov A., *Načelni stavovi i pravna shvatanja*, Intermeks, II izdanje, Beograd, 2004.

Radovanov A., Korać M., *Zakon o parničnom postupku*, II izdanje, „Pravo” DOO, Novi Sad 1999.

Radovanov A., Vrhovni sud Vojvodine, *Zbornik sudske prakse iz građanskopravne oblasti*, Pravni fakultet Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu, Novi Sad, 2010.

Račić R., *Presuda zbog propuštanja*, Beograd, Pravni život, br. 12/2004.

Coucher G., *Procedure civile*, Paris, 1984.

Furtula Đorđević M., *Učešće građana u suđenju*, Pravni život, br. 12/1998, str. 197–208.

Zakon o parničnom postupku (Sl. glasnik, 125/2004 sa Novelom, Sl. glasnik, 111/2009).

THE METHODOLOGY OF DRAFTING THE FIRST INSTANCE JUDGMENT IN THE CIVIL PROCEEDINGS

Prof. Aleksandar Radovanov, Ph.D.

Doc. Ilija Zindović, Ph.D.

Summary

In the civil proceedings the court decides on the merits of the petition through the judgment. Before reaching a decision, the court is obliged to determine relevant facts, which is *praemissu minor* in the judgment, while application of the substantial law constitutes *praemissu maior*. The result of this judicial syllogism is a conclusion (*conclusio*), which is actually the court decision.

The Law on Civil Procedure sets forth parts of the first instance court decision in the civil proceedings. These are the following: preamble, court decision, rule of reasoning, signature of the individual judge or president of the panel and notice on the legal remedy at the end.

In this paper the authors analyze in details each part of the court decision (judgment in the first instance civil proceedings), pointing out, on one hand, how one shall deal with the methodology in drafting the first instance judgment, and on the other hand, pointing out to the mistakes and errors which are being made while drafting the judgment that relate both to its form and content. At the same time, they draw attention to certain dilemma that appear in the legal theory and case law and relate to some issues that emerge while drafting the judgment in the civil proceedings.

Keywords: judgment, civil proceedings, methodology, first instance proceedings, court decision, judge

Милош Миловановић
студент докторских студија
Правни факултет Универзитета у Београду

**ЗАХТЕВ ЗА ПРЕИСПИТИВАЊЕ
ПРАВНОСНАЖНЕ ПРЕСУДЕ
МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ТРИБУНАЛА
ЗА БИВШУ ЈУГОСЛАВИЈУ***

САЖЕТАК: Захтев за преиспитивање правноснажне пресуде Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију (МКТЈ) је једини ванредни правни лек који егзистира у поступку пред овим *ad hoc* трибуналом. У односу на ранија решења међународних судова у Нирнбергу и Токију која нису познавала ни право жалбе, правила МКТЈ, омогућавајући ванредни правни лек, чине велики корак напред. У односу на касније регулисање овог питања, у поступку пред сталним Међународним кривичним судом (МКС), правила МКТЈ чине полазну основу која је додатно унапређена.

У овом раду упознајемо се са основима за подношење захтева за преиспитивање правноснажне пресуде МКТЈ, титуларима и поступком одлучивања о њему. Критички анализирајући постојећа решења, како кроз нормативну регулативу тако и кроз судску праксу трибунала, аутор заузима свој став по овом питању.

Кључне речи: Међународни кривични трибунал за бившу Југославију (МКТЈ). Захтев за преиспитивање правноснажне пресуде. Кривични поступак. Међународно кривично право.

* Рад примљен: 11. 10. 2010.

1. УВОД

У нашој правној теорији ванредни правни лекови се често дефинишу као правна средства која се улажу против правноснажних судских одлука у изузетним, законом предвиђеним случајевима, када се редовни правни лекови више не могу подносити, са циљем да правноснажно пресуђена ствар буде поново размотрена од стране надлежног суда.¹ Оправдање постојања ванредних правних лекова лежи у чињеници да се у неким случајевима може показати да и правноснажно пресуђена кривична ствар није правилна и законита, тј. да су и у судској пракси могуће одређене грешке.²

У дилеми да ли сачувати правноснажност и коначност пресуде и поред њених недостатака или допустити да се поново преиспита правноснажна пресуда путем ванредних правних лекова и тим путем отклонити њени недостаци, творци Статута МКТЈ су се определили за другу опцију, у ограниченом обиму, допуштајући само један ванредни правни лек и то *захтев за преиспитивање пресуде (request for review)*.³ Разлог за овакво ограничавање лежи у чињеници да англо-амерички правни системи (чији је утицај на рад *ad hoc* међународних кривичних трибунала преовлађујући) у веома ретким ситуацијама допуштају ванредне правне лекове и углавном се одлучују за очување неокрњености принципа правноснажно пресуђене ствари (*res iudicata pro veritate habetur*), те предвиђају да се у ситуацијама када се појаве нове чињенице или нови докази осуђенику се може помоћи једино актом помиловања. Са друге стране немачки правни систем, као репрезент континенталних правних система, познаје само један ванредни правни лек – захтев за понављање поступка.⁴ Треба рећи и да наш важећи ЗКП дозвољава два ванредна правна лека – захтев за понављање поступка и захтев за заштиту законитости.⁵

¹ Г. Илић, *Границе испитивања првостепене кривичне пресуде*, Београд, 2004, 23.

² З. Јекић, *Кривично процесно право – посебни део*, Београд, 2006, 104.

³ Често се у теорији и пракси овај захтев означава и као „захтев за ревизију пресуде“ или само „ревизија“, иако се у званичном преводу Статута и Правилника о поступку и доказима МКТЈ на „босанско-хрватско-српски језик“ користи термин „захтев за преиспитивање пресуде“. Са друге стране појам „ревизија“ се у нашем правном систему терминолошки више везује за парнични поступак, па је то још један разлог за давање предности термину „захтев за преиспитивање пресуде“.

⁴ Немачки теоретичар Claus Roxin у ванредне правне лекове сврстава понављања поступка, повраћај у пређашње стање, као и уставну жалбу (Наведено према: М. Шкулић, *Кривично процесно право*, Београд, 2010, 417, фн.1).

⁵ Законик о кривичном поступку Србије (СЛ СРЈ бр.70/2001, 68/2002 и СГ РС 58/2004, 85/2005, 115/2005, 49/2007, 20/2009 и 72/2009).

У налогу којим поверава захтев за преиспитивање пресуде колегијуму од петоро судија жалбеног већа у случају Тадић (ИТ-94-1), председник МКТЈ је нагласио да само правноснажна пресуда може бити предмет поступка преиспитивања: „Правноснажност је предуслов за одржавање овог поступка. Разлог томе је што је захтев за преиспитивање ванредни правни лек који има за циљ да се оптуженом или оптужби омогући ревизија предмета у изванредним околностима, чак и по истеку неколико година.“⁶ Из тог разлога у даљем тексту користимо термин „захтев за преиспитивање правноснажне пресуде“, за који сматрамо да најбоље осликава суштину овог института.

2. ОСНОВИ ЗА ПОДНОШЕЊЕ ЗАХТЕВА ЗА ПРЕИСПИТИВАЊЕ ПРЕСУДЕ

Статут МКТЈ у члану 26. који уређује поступак преиспитивања прописује да се овај захтев може поднети „*кад се открије нова чињеница која није била позната у време постојања пред претходним већима или жалбеним већем а која је могла бити одлучујући фактор приликом доношења одлуке*“.⁷

Правило 119. Правилника о поступку и доказима прецизира претходну одредбу наводећи да та нова чињеница мора да има одређене квалитете: *она није била позната ствари која подноси захтев у време постојања пред претходним већем или жалбеним већем и која ни уз дужну ревност (пажњу) није могла бити откривена*.⁸

На основу свега наведеног, те на основу одлука жалбеног већа МКТР у предмету Вагагвиза (ИТСР-97-19-АР72)⁹ и жалбеног већа МКТЈ у предметима Делић (ИТ-96-21-Р-Р119)¹⁰ и Јелисић (ИТ-95-10-Р)¹¹, заједнички учинак ових одредаба Статута и Правилника јесте тај да, уколико

⁶ Тужилац против Душка Тадића (ИТ-94-1-Р), Налог председника МКТЈ о именовану судија у колегијум жалбеног већа, 5. октобар 2001. године, стр. 2.

⁷ *Statute of the ICTY* (adopted on 25 May 1993 by Resolution 827, last amended 7 July 2009 by Resolution 1877).

⁸ *Rules of Procedure and Evidence* (IT/32/Rev. 44, adopted on 11 February 1994, last amended 10 December 2009).

⁹ Тужилац против Вагагвизе (ИТСР-97-19-АР72), Пресуда по захтеву тужиоца за ревизију или преиспитивање, 31. март 2000. године, параграф 41.

¹⁰ Тужилац против Хазима Делића (ИТ-96-21-Р-Р119), Одлука по захтеву за преиспитивање пресуде, 25. април 2002. године, стр. 5.

¹¹ Тужилац против Горана Јелисића (ИТ-95-10-Р), Одлука по захтеву за преиспитивање, 2. мај 2002. године, стр. 3.

заинтересована страна жели да се предмет преиспита, морају претходно бити кумулативно задовољена четири услова:

- 1) *мора бити откривена нова чињеница,*
- 2) *заинтересована страна није смела знати за прву чињеницу у првобитном поступку (било пред претресним било пред жалбеним већем),*
- 3) *непознавање те нове чињенице не сме бити последица мањка ревности (дужне пажње) заинтересоване стране,*
- 4) *нова чињеница је могла бити од кључног значаја у доношењу првобитне одлуке (одлучујући фактор).*

Први услов захтева да заинтересована страна докаже да постоји нова чињеница. Као што је потврђено у предмету Јелисић под новом чињеницом се подразумева „нова информација доказног карактера о чињеници која није била разматрана у првостепеном односно другостепеном поступку”.¹² То да о новој чињеници није било речи током суђења значи да она не сме бити међу оним елементима које је тело које је донело одлуку узело у обзир приликом доношења пресуде. С тим у вези, у предмету Делић је назначено да је од малог значаја да ли се нова чињеница појавила пре или за време првобитног поступка. Оно што је, међутим, важно јесте да ли су за њу знали тело које је донело одлуку и заинтересована страна.

Под дужном пажњом (*through the exercise of due diligence*) треба подразумевати уобичајену савесност странке и браниоца у кривичној процедури, те објективно стање ствари у односу на немогућност сазнања одређене релевантне чињенице, током првостепеног и жалбеног поступка. Потребно је да буду испуњени како објективни услови који су довели до немогућности благовременог сазнања за одређену чињеницу, тако и субјективни услови на страни конкретног лица, који су га онемогућили у таквом сазнању, при чему су и објективни и субјективни услови у суштини *questio facti* који се мора процењивати од случаја до случаја.¹³

Имајући у виду други и трећи услов постављен у правилу 119. Правилника, треба напоменути да је жалбено веће МКТР у предмету *Barayagwiza* прихватило да могу постојати нове чињенице за које је, иако нису биле познате жалбеном већу у тренутку када је донело пресуду, знала заинтересована страна или је могла за њих знати да је показала дужну ревност. Зато је било мишљења да се „у сасвим изузетним околностима овог предмета и уколико постоји могућност неостварења правде”, други и

¹² *Ibid.*

¹³ М.Шкулић, *Међународни кривични суд – надлежност и поступак*, Београд, 2005, 154.

*тврђи од четири услова постављена у правилу 119. Правилника не морају сматрати обавезујућим.*¹⁴ У предмету *Barayagwiza* је дакле закључено да веће може, кад жели да спречи неостварење правде, одобрити захтев за преиспитивање пресуде наводећи као разлог једино постојање нове чињенице која је могла одиграти одлучујућу улогу приликом доношења првобитне одлуке. Међутим, да цитирамо жалбено веће МКТР, околности морају бити „сасвим изузетне” како би се прихватило да ова два услова немају обавезујући карактер.

У предмету *Делић*, жалбено веће је изнело следећу опаску: „Веће оптуженог неће сматрати одговорним за поступке браниоца само онда када је донесена одлука, у контексту предмета, била таква да је услед ње правда остала незадовољена”.¹⁵ Поред тога, веће је приметило да „ако окривљени сугерише да доказ није био предочен суду због недостатка дужне ревности његовог адвоката, он мора показати да би искључењем тог доказа правда остала незадовољена”.¹⁶ Из ове праксе произилази да жалбено веће може, од оног тренутка када му је предочена нова чињеница која може променити правноснажну одлуку, а да би спречило да дође до неостварења правде, донети одлуку да интервенише и одмери је ли та чињеница могла одиграти кључну улогу, чак и ако се други и трећи услов наведени у правилу 119. нису формално стекли.

3. ТИТУЛАРИ ПРАВА НА ПОДНОШЕЊЕ ЗАХТЕВА

И у погледу одређивања титулара овог права постоји мала конфузија између Статута МКТЈ и Правилника о поступку и доказима у напред наведеним члановима. Статут предвиђа да *осуђеник* или *тужилац* могу међународном суду поднети предлог за преиспитивање пресуде, а Правилник да то право имају *одбрана* или *тужилац*. Дакле, *summa summarum*, на основу Статута и Правилника о поступку и доказима ово право имају *осуђени, његов бранилац и тужилац*.

Занимљиво је напоменути да правила сталног Међународног кривичног суда, нормирана у члану 84. Римског статута, одређују чак четири категорије титулара права на ванредни правни лек (овде се тај лек означава

¹⁴ *Тужилац против Бараягвизе* (ICTR-97-19-AR72), Пресуда по захтеву тужиоца за ревизију или преиспитивање, 31. март 2000. године, параграф 65.

¹⁵ *Тужилац против Хазима Делића* (IT-96-21-P-119), Одлука по захтеву за преиспитивање пресуде, 25. април 2002. године, параграф 15.

¹⁶ *Ibid.*

као ревизија осуде или казне).¹⁷ То право поред осуђеног и тужиоца имају и, након смрти осуђеног, било које друго лице од кога је осуђени то захтевао за живота, или без обзира на тај захтев супружник, деца и родитељи осуђеног. Не видимо неки ваљан разлог због кога такво решење није усвојено у поступку пред МКТЈ. Нове чињенице и нови докази од кључног значаја за доношење првобитне одлуке се могу појавити и након смрти осуђеног лица! Ономогућавањем правних следбеника осуђеног да поднесу овај захтев, када су остварени и сви остали формални услови, чини нам се као неправедно и сувише рестриктивно решење.

4. ПОСТУПАК ПРЕИСПИТИВАЊА ПРЕСУДЕ

4.1. Веће које одлучује о захтеву

О захтеву за преиспитивање пресуде одлучиваће исто судско веће које је донело правноснажну пресуду. То значи да уколико стране нису уложиле жалбу на првостепену пресуду, па је она на пасиван начин постала правноснажна (што је у пракси врло ретко), о захтеву ће одлучивати претресно веће. Уколико је жалба била уложена, па је након жалбеног поступка пресуда постала правноснажна, о захтеву ће одлучивати жалбено веће. Ако у тренутку подношења захтева за преиспитивање неки од судија из првобитног састава већа (претресног или жалбеног) нису више судије МКТЈ, председник ће на њихово место именовати другог судију или судије.¹⁸

Ако се пресуда коју треба преиспитати налази у жалбеном поступку у време кад је поднесен захтев за преиспитивање, жалбено веће може вратити предмет претресном већу како би оно одлучило о том захтеву (правило 122. Правилника о поступку и доказима). Овај поступак не треба тумачити у смислу да жалбено веће враћа предмет на понављање првостепеном већу! О чему се овде заправо ради? Ако би захтев за преиспитивање пресуде био упућен жалбеном већу (захтева се преиспитивање пресуде жалбеног већа) и ако би жалбено веће решавајући по поднетом захтеву донело измењену пресуду, онда странке не би могле да користе право жалбе не измењену пресуду (које им је гарантовано правилом 121) јер не постоји ни виши суд ни виша инстанца од жалбеног већа која би могла да решава о жалби на измењену пресуду жалбеног већа. Из тог раз-

¹⁷ *The Rome Statute* (adopted 17 July 1998, entry into force 1 July 2002). Србија је ратификовала Римски статут Законом о потврђивању Римског статута Међународног кривичног суда (СЛ СРЈ 5/2001).

¹⁸ Правило 119 (Б) Правилника о поступку и доказима.

лога, да би се у оваквим ситуацијама омогућило остваривање права на жалбу, жалбено веће може уступити (вратити) предмет претресном већу, које ће о њему одлучити, а надлежност жалбеног биће активирана ако буде поднета жалба на измењену пресуду, јер ће оно одлучивати о поднетој жалби. Истина је да ово није најсрећније решење али се ипак показало као делотворно у пракси.

4.2. Подношење поднесака

Поступак отпочиње подношењем *захтева за преиспитивање правоснажне пресуде* од стране овлашћених титулара. Осуђени и његов бранилац могу поднети овај захтев у било које доба (за њих нема ограничења у погледу рока), док тужилац то може учинити само у року од годину дана од изрицања правоснажне пресуде. Након подношења захтева за преиспитивање правоснажне пресуде, супротна страна може поднети *одговор на захтев за преиспитивање* у року од четрдесет дана од дана подношења захтева. Правилник допушта и могућност *реплика* која се подноси у року од петнаест дана од дана подношења одговора на захтев.

Ограничавање рока у ком тужилац може поднети овај захтев јесте једно веома необично решење. Како је захтев за преиспитивање пресуде право конституисано искључиво у корист осуђеног, сматрамо да је и ограничење рока у ком тужилац може поднети овај захтев правило које је успостављено у корист још повољнијег положаја осуђеног.

С обзиром на „ограничен рок трајања МКТЈ“ постављено је питање шта ће бити са могућношћу подношења захтева за преиспитивање пресуде када МКТЈ буде укинут. Изнето је мишљење да би стални Међународни кривични суд требало да преузме надлежност за одлучивање о таквом захтеву.¹⁹ У новије време чују се и мишљења о установљавању „механизма окончања незавршених послова“ који би водио поступке против лица оптужених пред МКТЈ али ухапшених након затварања МКТЈ.²⁰ Можда би тај „механизам“ могао да реши и овај проблем.

Пракса трибунала показује да подносиоци не оклевају да поднесу захтеве којима траже да се поновно води спор о питањима која су коначно одлучена по жалби, лажно их приказујући као захтеве за „преиспитивање“. Да би се спречило мноштво захтева којима се не тражи ништа

¹⁹ Б. Иванишевић, Г. Илић, Т. Вишњић, В. Јањић, *Водич кроз Хашки трибунал: процеси и пракса*, Београд, 2007, 225, фн. 1309.

²⁰ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/135/Hronika/771616/Hag+ne%C4%87e+ostaviti+nere%C5%A1ene+proces.html>, 28. septembar 2010. godine.

друго него друга жалба, тест за преиспитивање је строг, и трибунал га је строго примењивао.²¹

4.3. Одлука по захтеву

Председник судског већа које одлучује о захтеву за преиспитивање правноснажне пресуде може одредити судију за прелиминарни преглед из састава судских већа. Судија за прелиминарни преглед координира све послове везане за захтеве у поступку који претходи преиспитивању и осигурава, између осталог, да сви поднесци буду поднесени у разумном временском року. Он је надлежан да одлучује о захтевима за временско продужење рока за подношење поднесака, захтевима везаним за ограничење броја речи у поднеску и другим захтевима који се не баве суштином захтева за преиспитивање.²²

Саслушање странака је потребно само уколико се захтев одобри (правило 120. Правилника о поступку и доказима). О захтеву за преиспитивање пресуде, судска већа МКТЈ су до сада одлучивала искључиво на основу писмених поднесака странака. То је последица чињенице да трибунал до средине 2010. године није одобрио ниједан захтев за преиспитивање правноснажне пресуде. 14. јула 2010. године жалбено веће МКТЈ је делимично одобрило захтев за преиспитивање правноснажне пресуде који је поднео Веселин Шљиванчанин, што је први случај у историји трибунала да је тај захтев одобрен.²³ Овај поступак је и даље у току и сасвим је сигурно да ће дати свој допринос формирању међународне судске праксе по овом питању.

Процес доношења одлуке је следећи: председник већа излаже прелиминарну анализу случаја са могућим закључцима о којима даље веће расправља. Ако се већина судија већа конституисаног по правилу 119. слаже да је нова чињеница, да је била доказана, могла бити одлучујући фактор приликом доношења одлуке, *веће ће преиспитати пресуду и, након што саслуша стране, изрећи ће нову пресуду*. На пресуду претресног већа по преиспитивању *може се уложити жалба* у складу с одредбама Правилника који уређује жалбени поступак (правило 121. Правилника о поступку и доказима).

²¹ Види: *Тужилац против Зорана Жигића* (ИТ-98-30/1-Р.2), Одлука о захтеву Зорана Жигића за преиспитивање према правилу 119, 25. август 2006. године, параграф 10.

²² *** *Приручник о развијеним судским праксама Међународног кривичног суда за бившу Југославију*, Сарајево, 2009, 148.

²³ <http://www.icty.org/sid/10436> и <http://www.icty.org/x/cases/mrksic/acdec/bcs/100714.pdf>, 28. septembar 2010. godine.

5. ЗАКЉУЧАК

Већ на први поглед можемо уочити две главне мане регулисања поступка за преиспитивање правноснажне пресуде МКТЈ. То су пре свега: (1) малобројност норми које регулишу овај поступак и (2) мешање између законодавне и судске власти пред Хашким трибуналом, оличено у праву судија МКТЈ да сами доносе и мењају (на пленарним седницама) и спроводе (током суђења) правила процедуре и доказа. Поступак преиспитивања правноснажне пресуде пред МКТЈ је регулисан само једним чланом у Статуту МКТЈ (члан 26), док је у Правилнику о поступку и доказима овом питању посвећено свега 4 правила (осми део правилника, правила 119–122). Поређења ради, наш ЗКП посвећује ванредним правним лековима далеко већу пажњу, чак 21 члан (глава XXV, чланови 404–427), који су, иначе, и далеко обимнији по садржају од оних у актима МКТЈ. Ова малобројност норми компензована је правилом по коме судије могу саме да стварају и примењују норме. Један од бивших председника МКТЈ, судија Claude Jorda, је и сам истакао да је изузетна законодавна моћ трибунала огромна и као таква подложна критици.²⁴ Иако са нашег правничког резоновања незамислива (законе доноси скупштина а суд их примењује), ипак, за англо-саксонске правнике (по чијем моделу је и стваран овај трибунал), ова могућност представља реалност која постоји и која даје добре резултате.

Са друге стране морамо истаћи и предности овог института: као први савремени међународни кривични суд, након међународних судова у Нирнбергу и Токију, МКТЈ чини велики корак напред самим успостављањем могућности подношења захтева за преиспитивање правноснажне пресуде као ванредног правног лека (да подсетимо пред судовима у Нирнбергу и Токију није постојало ни право жалбе на пресуду).²⁵

Са данашње тачке гледишта правила преиспитивања правноснажне пресуде МКТЈ треба гледати као полазну основу за нормирање савременог међународног кривичног поступка, какав тежи да буде онај пред МКС, а који би право на ванредни правни лек требало да подигне на виши ниво. Ако би требало да оценимо постојеће решење у поступку пред МКТЈ, рекли бисмо да је оно добро али не и савршено, све у свему, довољно за прелазну оцену.

²⁴ *Speech by Judge Claude Jorda, President of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, to the Preparatory Commission of the International Criminal Court, 19 June 2000, Press Release No. 511.*

²⁵ Више о томе: S. Zappala, *Human rights in international criminal proceedings*, Oxford, 2003, 156.

**REQUEST FOR REEXAMINING THE FINAL AND BINDING DECISION
OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNAL
FOR THE FORMER YUGOSLAVIA**

Miloš Milovanović
PhD student
University of Belgrade Faculty of Law

S u m m a r y

The request for review of a final judgement is adopted as a fundamental principle of international criminal proceedings which is explicitly provided in the Statute of the ICTY and Rules of Procedure and Evidence. Initially, in Nuremberg and Tokyo this right was practically absent, but today the procedural rules of ICC are built up on the provisions of the ICTY. The right to review is based on the discovery, after the closing of the proceedings, of new facts which if they had been known in time might have led to a different outcome.

In this paper author critically analyses all aspects of the review of proceedings before the ICTY through provisions and the jurisprudence. At the end of the work, the author briefly specifies the conclusions which he gained during this analysis.

Key words: International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY). Request for review. Criminal proceedings. International criminal law.

Mr Svetozar R. Nikitović

PRODUŽENO KRIVIČNO DELO U NOVOM KZ SRBIJE*

Konstrukcija produženog krivičnog dela je nastala u Krivičnom pravu Nemačke krajem 19. veka. Međutim današnje Nemačko krivično zakonodavstvo ne predviđa u svom zakonodavstvu produženo krivično delo. Nemački teoretičari krivičnog prava su smatrali da produženo krivično delo ne predstavlja konstrukciju koja opravdava svoje egzistiranje, pa se u slučaju da se radi o izvršenju više krivičnih dela od strane jednog lica radi o realnom sticaju krivičnih dela a ne o jednom produženom krivičnom delu.

Naše krivično zakonodavstvo je i pored različitih primedaba za opstanak ovog instituta kao i pored kritika na njegov račun zadržalo produženo krivično delo kao zakonsku konstrukciju (član 61. KZ Srbije).

Novina u rešenju iz novog krivičnog zakonodavstva je što KZ Srbije predviđa produženo krivično delo kao zakonsku konstrukciju dok je u našem krivičnom zakonodavstvu do 2006. godine produženo krivično delo bilo smatrano institutom sudske prakse koji je bio u upotrebi zbog potreba prakse i rešavanja svakodnevnih konkretnih slučajeva u praksi.

Postoje krivična dela kod kojih nije moguća konstrukcija produženog krivičnog dela. To su krivična dela sa indiferentnim brojem prouzrokovanja (nabavlja, izrađuje, kupuje, prodaje).

Takođe ne može ući u produženo krivično delo naknadno nekažnjivo krivično delo (neko lice izvrši krađu pa izvrši oštećenje ukradene stvari).¹

* Rad primljen: 13. 09. 2010.

¹ M. Đorđević, Đ. Đorđević: *Krivično pravo sa osnovama privrednoprestupnog i prekršajnog prava*, Beograd, 2005, str. 84–85.

Za postojanje produženog krivičnog dela neophodno je da se ispune obavezni i dopunski uslovi. Obavezni uslovi su: postojanje istih ili istovrsnih krivičnih dela, pod čime se podrazumevaju ista dela ili mogu doći u obzir privilegovani i kvalifikovani oblici istog dela. Ne može biti istovrsno delo ako su dela slična (krađa i prevara).

Drugi uslov je postojanje vremenskog kontinuiteta između izvršenih dela, s tim da taj vremenski razmak između izvršenih dela nije precizno određen, ali on treba da bude što kraći jer je neophodno da svako sledeće delo u konstrukciji produženog krivičnog dela neminovno proizilazi iz prethodnog dela.

Treći uslov je da produženo krivično delo čini jedinstveni događaj ili da predstavlja jednu celinu.²

Kako bi se ostvario ovaj uslov da se radi o jedinstvenom događaju neophodno je da se od pet dopunskih uslova ostvare makar dva takva uslova. Dopunski uslovi su: istovetnost dobra, istovetnost oštećenog, iskorišćavanje iste prilike ili iskorišćavanje iste situacije, iskorišćavanje trajnog odnosa, i jedinstveni umišljaj.

Nekada je kao obavezan uslov bio istovetnost oštećenog, ali taj uslov danas nije obavezan u kom pravcu ide i sudska praksa. (Kada optuženi u toku iste noći obije podrumске prostorije od četiri različita vlasnika i to u istom podrumu i iz njih oduzme razne stvari čini jedno produženo delo teške krađe).³

Međutim kod određenih krivičnih dela neophodno je da postoji istovetnost oštećenog (krivična dela protiv života i tela). Kada učinilac istom prilikom teško telesno povredi više lica radi se o posebnim krivičnim delima teške telesne povrede a ne o jednom produženom delu.⁴

Postoje krivična dela kod kojih se u praksi ne pominje produženo delo ili se to veoma retko dešava (krivična dela protiv života i tela, protiv sloboda i prava građana, protiv dostojanstva ličnosti i morala, protiv braka i porodice, protiv zdravlja ljudi).

Što se tiče uslova koji se odnosi na istovetnost dobra zanimljivo je izneti i jedno shvatanje iz Kaznenog zakonika za Knjaževinu Srbiju od 1860. koje podrazumeva da su dela istog vida a pod delima istog vida se podrazumeva krađa a ne krađa i prevara.

Produženo krivično delo predstavlja prividni realni sticaj krivičnih dela kod koga jedno lice sa više radnji ostvaruje više krivičnih dela ali se smatra da

² Z. Stojanović: *Komentar KZ Srbije*, Beograd, 2009. str. 235–243.

³ Presuda Okružnog suda u Beogradu, Kz. 880/95, od 16. maja 1995, *Sudska praksa*, Beograd, broj 2/1996, str. 17.

⁴ Presuda Okružnog suda u Beogradu, Kz. 771/96, od 7. septembra 1996, *Sudska praksa*, Beograd, broj 5/1997, str. 31–32.

postoji jedno krivično delo. Prema tome kada se traži da izvršilac bude jedno lice, ono u nekom delu može da bude izvršilac a u drugom delu saučesnik.⁵

Postoje specifična krivična dela kod kojih je moguće postojanje produženog dela samo ako postoji iskorišćavanje iste situacije i jedinstveni umišljaj (razbojništvo). Ne postoji iskorišćavanje iste situacije pa se stoga ne može primeniti konstrukcija produženog krivičnog dela kada optuženi izvrši razbojništvo na jednom mestu a zatim se odveze kolima do drugog mesta i ponovo izvrši razbojništvo prema drugom oštećenom.⁶

U nekim slučajevima je neophodno da se ispuni dopunski uslov iskorišćavanja istog mesta ili iskorišćavanje istog prostora da bi se radilo o produženom krivičnom delu. Kada je učinilac više puta ušao u kuću oštećene i oduzimao stvari koje su se u kući nalazile učinio je krivično delo u produženom trajanju.⁷

Određeni autori su smatrali da za postojanje produženog dela nije neophodno da se ostvare uslovi kao što su: iskorišćavanje iste prilike ili iste situacije, kao i iskorišćavanje istog mesta ili istog prostora.⁸

Produženo delo protiv ličnosti može postojati ako postoji istovetnost oštećenog.⁹

⁵ Bora Čejović: *Krivično pravo*, Opšti deo, Beograd, 1999, str. 311.

⁶ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kz. 686/99 od 27. septembra 2001, *Sudska praksa*, Beograd, broj 5/2001, str. 12.

⁷ Presuda Okružnog suda u Beogradu, Kz. 1164/96, od 17. jula 1996, *Bilten Okružnog suda u Beogradu*, Beograd, broj 45/1997, str. 60.

⁸ M. Radovanović: *Krivično pravo*, Opšti deo, Beograd, 1975, str. 144.

⁹ D. Jovašević: *Leksikon Krivičnog prava*, Beograd, 2006, str. 599–600.

Др Жељко Фајфрић
адвокат у Шиду

ДА ЛИ АДВОКАТИМА НЕДОСТАЈЕ ДУХОВНОСТ?*

Задатак адвоката умногоме се разликује од оног који имају остали правници. Адвокатура јесте колико наука толико и уметност. Професор треба да познаје право и да га уме својим студентима саопштити, док судија и тужилац треба да право примени на поједине случајеве. Задатак адвоката је сасвим другачији. Он мора најпре од свога клијента да сазна које право овоме припада, затим мора пронаћи правни облик под којим ће судији материјално право свога клијента да саопшти. Осим тога то треба да представи у облику формалне истине као и да сакупи доказе које ће истакнути пред судијом. Управо у том делу адвокат је уметник – што је већи уметник тим ће и његова слика коју износи пред суд бити јаснија, живља.

Адвокатура је наука, а свака је истинска наука одувек била борба. Зар то није била и филозофија Платона, Декарта, Спинозе, Канта, итд.? Обраћајући се себи покушао сам у неколико наврата да одредим основне поставке вредности читаве адвокатуре. Мислио сам да ћу тек тада успети да схватим унутрашњу повезаност свега онога чиме се бавим и што толико ценим. Признајем да нисам успео јер се проблем показао много тежим неголи што може у првоме моменту изгледати. На првоме месту је питање шта ми заправо мислимо о себи самима и где је основна противречност нашег размишљања?

То је спајање два елемента. Са једне стране помало аристократског мишљења нас самих о нама, односно схватања наше личности, слободе

* Рад примљен: 24. 09. 2010.

и стваралаштва са стално присутним захтевом нашега позива који се састоји у захтеву за потврђивањем достојанства сваког човека, па и оног последњег међу људима и обезбеђивањем његовог права на живот. То би био онај део који бих ја помало слободно назвао духовним. У сваком погледу тај део је важнији.

С друге стране адвокатура као да је изгубила ову своју духовност. Економски материјализам изгледа да је све то најсавршеније формулисао јер, он сасвим отворено признаје за илузију и обману сав духовни живот. Некада се мислило да је капитализам тај који је материјалан, али до краја се показало да је социјализам то можда и у још већој мери. Управо је код нас, као и у већини социјалистичких земаља, створено површно просвећивање, жеђ за животом, његове успехе и задовољства, борба за егоистичке интересе, неспособност за унутрашњу усредсређеност. Све је то морало имати утицаја на адвокатуру. И код нас је и те како приметна декаденција и угаснуће (адвокатског) духовног стваралаштва. Постепено као да нестаје дух код адвоката. Сва енергија адвоката усмерила се на спољашност (положаји, велике куће, скуповени аутомобили, ТВ, итд.).

Крива наше адвокатуре почела је већ одавно. Ратови, револуције које су ових година прошли преко нас само су обновили споља њену унутрашњу кризу. Свака култура па и ова наша адвокатска је по својој природи симболична. Онога момента када култура (кроз науку, уметност, морал, итд.) не преображава реалност живота онда се тога момента налази у кризи. Тако је и са адвокатуром. Она већ одавно не одражава нашу реалност.

Где је центар нашег духовног живота? Не верујем да то ико данас може рећи јер у наше време нема га ни држава. Адвокатима је можда најближи центар духовне културе универзитет, али он је код нас одавно без било каквог ауторитета (понајмање има духовног). Господари мисли су још мање академици, а права филозофија и уметност већ одавно не постоје. Заправо, постоји, али нема никаквог животног утицаја. Парламент је то још мање јер официјелна парламентарна политика већ одавно иде мимо живота, иако тамо (због свога понашања то морам рећи – нажалост) седи доста адвоката.

Можда управо захваљујући своме религијском опредељењу схватио сам да свака људска личност, личност и последњег међу људима, нити сме нити може да буде средство за шта. Она у себи садржи егзистенцијално средиште и има право не само на живот (који често савремена цивилизација уме да одрекне кроз „давање живота за отаџбину” и сличне глупости) него и на овладавање универзалном садржином живота.

Управо стога ниједан адвокат нема право на историјски романтизам па макар он био повезан са естетизованим односом према политици. Све то у крајњој линији води ка идеализацији неке историјске величине

и моћи, а таквих је код нас у последњих неколико десетина година било сувише. А ту је заблуда. Највећи део историјских вредности у себи носи лажну романтику сасвим заборављајући вредност човека, оно што политички документи одувек тако поносно називају – „људска личност”. Управо вредности човека и његове личности су изнад историјских вредности моћне државе и моћне нације, цветајуће цивилизације и др. Адвокат је тај који најбоље разуме шта је то човек и људска личност и зато је у стању да их штити. Покушајте доказати да је у овоме свету ишта трајно, постојано и непроменљиво, непролазно или вечно. Безброј је држава, а још више пророка (па и оних брадатих) и „великих синова”, нестало у сметлишту историје. Многима изгледа треба стално понављати да свако људско биће у себи носи печат променљивости, укратко, оно је потчињено закону пролазности, да се изразим религијски – трулежности.

Нажалост, то морам рећи, многи од адвоката (и то „чувених”) то не схватају пратећи упорно оно што не треба пратити. Све је „као сан - као трава, која ујутру цвета и увене, увече се покоси и осуши” (Псалам 96). Други став Шилерове трагедије *Вереница из Месине или нејпријатељска браћа* даје уметнички израз закона о пролазности певајући: „Народи ишчезавају, имена потањају у заборав, мрачни заборав разастире своје мрачне вале над читавим племенима”.

Данашње време као да је укинуло осећање стварности, искоренило осећање реалности код многих адвоката предајући их у власт привидних и надасве пролазних феномена. Многи од адвоката не знају чак ни то да ли реално постоје, да ли су нешто у овоме свету, заправо изгубили су самоосећање своје личности. Не само адвокатске, што је трагедија, али је још већа што су исто тако изгубили и ону своју људску. Грчевито се хватајући за потврђивање живота у друштву које са свих страна прети уништењем, многи губе осећање смисла целокупног постојања, не само адвокатуре већ уопште. Окружени са свих страна лажном филозофијом и лажном науком (која се малтене издаје за религију) постају жртве учвршћења свести о сопственој ништавности.

Ипак, иако многи од „чувених” адвоката мисле да ће ући у историју љуто се варају. Заправо, можда и хоће, али као пример како се каријера прави тесним везивањем уз партијске врхушке, итд. То неће бити нимало часно место. Не знам, можда они нису тога свесни, али ни то ме неће много изненадити.

По ко зна који пут ја ћу поновити да код нас нити је икада био, нити је сада, проблем друштвено-политички систем. Проблем су људи који га спровode. Они се увек понашају исто. Онако како то њима одговара. Такви су и многи адвокати који им здушно служе. Они су оно зло које нас мучи јер они и нису адвокати у ономе смислу у којем то требају да

буду. Зашто? Једноставно, они не знају шта је то слобода јер је не схватају као обавезу. Као дужност, бреме коју ова професија мора у себи да носи. Нико од нас нема право да то бреме збаци са себе. И Бог прихвата само слободне, само су му такви потребни. Незаборавна је поука Достојевског у *Великом Инквизиџору*. Управо његови ставови су невиђена апологија слободе. Зар се никада нисте упитали због чега га совјетске власти никада нису волеле, чак толико да никада (па ни данас) његова дела нису штампана без оштрих маказа цензора. По Достојевском сваки човек мора да поднесе терет слободе да би се спасао. Принудно спасење је немогуће и непотребно. Управо је таква ситуација и код нас. Нико нас неће ослободити до ми сами.

Духовно плебејство човековог порекла ипак има једну добру особину јер чини гаранцију аристократске будућности адвокатури. Данас је наше занимање у очима државе ништа, али у будућности бићемо много више. Можда је ова моја логика многима необична, многима неприхватљива, јер се већина уображено поноси нечим што у своме незнању назива рационалношћу. Наша вредност (адвоката) се заснива на осећању слободне одговорности, на свести о кривици за сопствену судбину. Патња и данашњи проблеми у адвокатури, али и у правосуђу, јесу тек последица нечега злог што је учињено не толико много година раније.

Управо је зато важно не само уочавање постојања проблема и његовог уочавања, него уочавање постојања самога зла које је довело до свега тога – нешто што би се у религији назвало праизвором греха. Нужно је уништење не само проблема неголи још и више тих извора из којих све то потиче. То није могуће уништити споља, механички (немојмо бити наивни и мислити да ће нам оваква држава неким својим законом решити проблеме), него је потребно уништити зло, потребно је да победи добро. Баш зато су ми и смешни сви покушаји да се социјално и научно победе они проблеми који нас муче и да онда тако постигнемо „срећу”. То је лудост. Исто тако сматрам да је лудост одговорност за наше проблеме свалјивати на другога, на неке спољашње силе, на власт, на социјалне неједнакости. Одговорни смо ми сами, као слободни шта да чинимо.

Управо ми овакви какви смо рађамо правосуђе онаквим какви смо и ми сами. Опет, све ове друштвене неправде нису лоше баш зато да покажу и разоткривају лошу вољу која постоји у нама самима. Реците, колико се наших колега адвоката налази у оним комисијама, скупштинским одборима, итд., колико је наших колега адвоката у Скупштини, истој оној која је изгласала оне законе о реформи правосуђа, која је изгласала пореске законе, Закон о јавном информисању, итд. Ко је од њих подигао глас против тога? Поштујући партијску дисциплину, ћутали су.

Неко ће рећи да је у питању толеранција и према таквим, али неће бити у праву. Толеранција је безсадржајни и формални принцип, толико индиферентан да постаје резултат хладноће и незаинтересованости за околна збивања. Адвокатура никада не може бити трпељива већ искључива према свему ономе што сматра заблудом и глупошћу. Без таквог става нема активног бављења адвокатуром. Такве особине нису противници адвокатуре и нису супротне слободи. Коначно, адвокатура и слобода су једно. Ми морамо бити нетрпељиви, али нетрпељиви према принуди. А шта су ти закони већ принуда?

До сада смо се задовољавали формалном слободом, слободом која је индиферентна, безсадржајна. Психологија такве слободе је једноставна: ја желим да будем оно што ја желим. Ту наша воља нема предмет избора и тежње. Нама треба материјална слобода у формулацији: ја желим да буде ово. Ту наша воља поседује предмет избора и тежње.

У бурним историјским епохама, епохама у којима су страховити духовни преломи, ниједан адвокат који и мало држи до свога звања, али и себе као човека, не може да не учествује у таквим догађајима. Онај адвокат који остаје канцеларијски (не могу рећи кабинетски) или адвокат који своју делатност једино веже за судске процесе, није прави представник своје професије. Зашто то кажем? Адвокатура никада није била ни апстрактна, а ни делатност која је удаљена од живота. Иако адвокати, већ по самоме своме звању, морају много читати, извор њихових размишљања не може никада бити књишки.

Свет у којем се ми данас крећемо још увек ишчекује велику револуцију, али не ону комунистичког типа (која је ионако по своме духу реакционарна) већ једну другога типа. У нашем друштву већ подуже увелико су нагњилили елементи старог света, време је да се појаве нови. Овде говорим на првоме месту о револуцији духа, револуцији новог сазнања. Ја овде нећу говорити о томе шта је реакционарно, а шта прогресивно јер тај наш (већ одвише) дуги обичај води једино у бескрајне спорове (и досадне) који не воде ничему. Уосталом, покушајте одредити критеријуме прогресивности, односно реакционарности. Све епохе светске историје ће вам сасвим јасно казати да је то немогуће. Када је падао антички свет, а појавило се хришћанство, било је „реакционарно” штитити начела античке просвете и цивилизације. Прогресивно је било оно што носи хришћанство. Када је наишла ренесанса слика се преокренула. Све се враћало „прогресивним” ставовима античке културе. Не треба да подсећам шта је све на партијским конгресима (али и нашим адвокатским скупштинама) проглашавано прогресивним, а управо то је данас оно што нас гуши.

Прелаз у ново доба мора пратити приметно мењање овога друштвеног поретка у којем ми данас живимо и стварање новог. Где је у свему томе место адвокатуре и адвоката?

Ми се данас поносимо нашом средњовековном правном свешћу, Закоником цара Душана и тадашње правне културе. Покушавамо да живимо од прошлости, а једном за свагда треба упамтити да никаквих повратака и рестаурација старих епоха (ни средњовековне, а ни комунистичке) нити је икада било нити може бити. А шта имамо данас о чему ће наши потомци моћи причати и писати? Па ми смо и сами престали веровати у то да можемо и сами себе да одбранимо служећи се рационалистичким мишљењем и хуманистичким моралом, либерализмом, демократијом (шта је то?), а још понајмање, што је најжалосније, служећи се нашим данашњим важећим формалним правом. Све те набројане форме, које су основ сваке добре адвокатуре, данас на овим просторима као да више не важе. А ми то прихватамо.

Управо стога тврдим да је духовна сфера код адвоката у великој кризи. И то ће тако бити још дуго. Многи процеси, па и они духовни, иду и стварају се спонтано, а не по официјелним путевима. Тако то и мора бити у епохама криза и прелома. Нико нам их са стране неће створити, а још мање одредити духовни центар јер дух дише тамо где он то хоће. Природни хијерархизам живота мора ступити у своја права, а личности са већом онтолошком вредношћу (а не партијским стажом), са већом надареношћу и ваљаношћу морају заузети одговарајуће место у животу.

IN MEMORIAM

MILAN MIKOVIĆ (1932–2010)

U Pančevu je 11. novembra 2010. godine u 78. godini preminuo Milan Miković, ugledni advokat i nekadašnji predsednik Advokatske komore Vojvodine.

Milan Miković rođen je u Kikindi 1932. godine. Gimnaziju je završio u Pančevu 1951. godine, a na Pravnom fakultetu u Beogradu diplomirao je 1955. godine. Posle pripravničkog staža u advokatskoj kancelariji svog oca dr Danila Mikovića i Okružnom sudu u Pančevu, sudijske funkcije koje je obavljao u Sreskom sudu u Alibunaru i Sreskom sudu u Pančevu, i kraćeg rada u Zavodu za javnu upravu u Novom Sadu, u imenik advokata Advokatske komore Vojvodine upisan je 1963. sa sedištem advokatske kancelarije u Pančevu. Od tada, neprekidno, sve do penzionisanja bavio se advokaturom.

Milan Miković bio je odličan pravnik, uspešan advokat i častan čovek. Bio je pažljiv sagovornik, komunikativan, društven, živog duha i razvijenih analitičkih sposobnosti. Njegova zapažanja, predlozi i kritike uvek su bili temeljno pripremljeni i dobro pravno argumentovani. Ne manje vredno bilo je i to što ih je iskazivao efektno, metodično, razgovetno, sa sjajnom govorničkom veštinom i logičkom doslednošću. Umeo je da prepozna problem, da obrazloži svoj stav ili da ospori tuđ. Uvek sa pristojnošću i sa uvažavanjem onih koji imaju suprotno mišljenje. Umeo je da pogodi i ubedi. Imao je redak osećaj za esencijalnu i proceduralnu pravdu. Nije zato neobično što su njegovi govori na skupštinama Advokatske komore često izazivali spontani aplauz.

U Advokatskoj komori Vojvodine obavljao je najodgovornije dužnosti. Bio je član Upravnog odbora u četiri mandata, u pretposlednjem mandatu njegov potpredsednik, a u poslednjem mandatu i njegov predsednik (1970–1973, 1973–1976, 1979–1982, 1982–1985). Na čelu Disciplinskog suda nalazio se 1976–1979. Bio je predsednik Komisije za praćenje primene

Društvenog dogovora (1985–1988), predsednik Komisije za saradnju sa Zajednicom penzijskog i invalidskog osiguranja (1989–1992), a u tri navrata i predsednik Komisije za propise i pravnu praksu (1970–1973, 1992–1995, 1995–1998). Jedan je od retkih advokata van Novog Sada koji je bio na čelu Advokatske komore Vojvodine. Tu dužnost obavljao je sa velikim uspehom i u velikoj meri zaslužan je za prestiž ove komore i očuvanje njene tradicije.

Za zasluge u advokaturi dobio je Povelju jugoslovenske advokature, plaketu Advokatske komore Srbije i povelju Advokatske komore Vojvodine.

Bio je poslanik u Narodnoj skupštini, izabran na prvim višestranačkim izborima u Srbiji.

Njegov doprinos vrednostima prava i ugledu advokature, a Advokatske komore Vojvodine posebno, ostaće trajno zabeležen. Za advokatsku profesiju Milan Miković bio je, kako su stari Grci govorili, *to prepon (decens)* – onaj koji dolikuje, koji joj pristoji.

S. Beljanski

ДР АЛЕКСАНДАР МАРКИЋЕВИЋ (1927–2011)

Кажу да је храброст питање стила у ситуацији када човек нема никакве шансе.

Познавао сам човека који је гледао ка сутрашњици која пева, и онда када је одведен у логорске казамате где су „живи завидели мртвима”, и после тога, по повратку, када су пристојни људи сагињали главу, а већину није дотицало страдање које није њихово.

Тај човек био је Александар Маркићевић. Човек којег нема. Нема му сличног.

Познавао сам само неколицину људи који су толико много учинили за своју професију, а којима је тако мало било узвраћено. Скоро ништа. Један од њих био је Александар Маркићевић.

У „савршеном” систему квантификације заслуга и контролисаног друштвеног угледа, елите су припадале другим професијама, а адвокатура, живећи на базичном греху свог постојања, и сама је дала допринос овом лицемерју. Дозволила је да са животне и професионалне сцене оду нечујно њени најбољи људи, хероји професије, они који су чинили онај пресудни корак „испред”. Заборав је уследио пре помена.

Сви мисле грешка. А грешке нема. Најчешће најлошији оцењују најбоље. Највишу друштвену позицију коју је др Александар Маркићевић достигао било је чланство у Уређивачком одбору *Гласника*. Али и ту је био супериоран. Сматрао је то својим највреднијим професионалним дометом. Заједно са колегом др Слободаном Бељанским чинио је оно „запаљиво јединство супротности”, у коме нема рутине, нема компромиса, када је сваки број био резултат ентузијазма, знања и храбрости. Било је то време чију вредност схватамо тек касније, много касније, када се боримо да бар понешто спасемо од заборава.

Др Александар Маркићевић имао је енциклопедијско знање, био је познавалац књижевности (наше и руске у детаље), филозофије, историје, сликарства, музике. На последњем испраћају, Владимир Трухар, наш колега из Сремске Митровице, обратио се пријатељу мислима чувеног француског адвоката Анри Пансеона:

*„Ослобођен окова који окивају друже људе, врло горд да би имао заштитнике, не хрлећи за њим да би имао штићенике,
без робова и господара,
што би био човек у свом урођеном достојанству, ако ипак човек још постоји на земљи.”*

Била је то музика за Александра Маркићевића.

Био је опседнут неправдом, али и вером у тријумф правде, наоружан стрпљењем, које је доступно онима који су и сами искусили горчину неоправданих оптужби.

Имао је клијенте из целе државе, велике кривичне предмете који су годинама били у жижи интересовања. Мукотрпан пут ка правди у предмету који је касније публикован под насловом *Анаџомија лажног признања* (Др Светислав Мариновић *У сијенци смрти*), трајао је 1300 дана, а идеја која је њега као браниоца водила била је његова мисао која је никла на овом предмету „осуда невиног, злочин је тежи од злочина о коме се суди”. Као на некој невидљивој скретници ка њему су се окретали махом они којима је претио страшни фатализам судске грешке. Они несрећници које је Енрико Фери идентификовао у реченици:

„Половина оних који су у зашторима, никада не би требало да изађу из њих, а друга половина никада није требала да у њих уђе.”

Докторску дисертацију одбранио је 29. 06. 1964. године пред комисијом коју су сачињавали: др Борислав Благојевић, др Андрија Гамс, др Боривоје Познић, на тему „Поштење и савесност у грађанској парници”.

Пре тачно 47 година написао је у овом раду реченице, на којима масило као да се сада осушило:

*„Сваки покушај да се право огради од ушлицаја морала неминовно води декаденцији права и његовом изрођавању у најсуровији формализам.
Прејензије овог рада су да једно ишшање, код нас до сада неоправдано занемарено, покрене и заинтересује за њега наше правнике.*

Ако такај рад буде скромни прилог одређивању правне улоге принципа поштења и савесности у нашем грађанском судском систему и тиме макар унеколико помогне нашим судовима да нађу правилну оријентацију у примени ових законских начела, његова сврха биће остварена.

Уколико, пак, допринесе и ширењу правне културе и хуманизовању односа међу грађанима који се парнице, уколико ће домашај рада бити пошћунији, а основне идеје ове књиже тек тада би доживеле истинску афирмацију пред судом животи и промена.”

(Др Александар Маркићевић, *Поштење и савесност у грађанској парници*, Раднички универзитет „Радивој Ћирпанов” Нови Сад 1972)

Карактер је човекова судбина. Код Александра Маркићевића ова ствар, са прокошењем неправди, није се могла друкчије завршити. Он није мењао свој карактер, судбина свој хир. Један бизаран детаљ из његовог живота можда најсликовитије о томе сведочи. Када се 04.05.1980. године завршавала једна епоха бивше СФРЈ, полицајци у цивилним оделима дошли су у његову адвокатску канцеларију и затражили да им „из предострожности” (!?) преда пасош. Он их је упутио да оду његовој кући, наводећи да чак и не зна где се пасош налази, али да се обрате његовој супрузи Ели. До данас нису вратили пасош. Остао је у неком металном орману или фиоци. Он сам није хтео да га тражи, сматрао је основном грађанском пристојношћу да они који су га однели, треба да га и врате. С тим у вези често је знао да се нашали и цитира мисао Јарослава Хашека:

„Нисам могао ни помислити да би недужног човека осудили на десет година.

Да су невина човека осудили на пет година, што сам већ чуо, али на десет, што је ипак превише.”

Био је оригиналан аутор, као и сам живот.

У име Удружења голооточких заточеника, последње речи опроштаја упутио је Зоран Ашанин:

„За дивљење и пример новим нарашћајима је твоја снага и воља да такав и у таквим условима, дођеш на сам врх своје правне струге и будеш бескомпромисни борац за права својих другова.

Боли ме истина да ће тако мало нас бити свесно колико од преосталог достојанства ова земља губи твојом смрћу.”

Мирослав Зодјелар

ИЗ БИОГРАФИЈЕ АЛЕКСАНДРА МАРКИЋЕВИЋА

Александар Маркићевић рођен је 21. новембра 1927. године у Белој Лози код Нашица где су му се родитељи доселили после Првог светског рата из Паштровића.

У Другом светском рату је учествовао од 1943 (у покрету), а као партизан у оружаним формацијама од 1944. године.

Правни факултет уписао је 1948. године у Београду. Професионално се бавио новинарством у *Борби* 1950. и 1951. године.

Од новембра 1951. до новембра 1953. године био је логораш у концентрационом логору на Голем отоку.

На Правном факултету у Београду дипломирао је 1955. године, а 1964. године одбранио је докторску тезу на тему „Поштење и савесност у грађанској парници”.

Објављене су му три књиге: *Пошћење и савесности у грађанској парници* (1972), *Коментар Закона о парничном поступку* (1977) и *Правни водич – приручник за све судске поступке*, са коаутором Данилом Врачарем (1981).

Објавио је велики број научних и стручних радова из области грађанског и кривичног права у *Правном животу*, *Нашој законичности*, *Гласнику АКВ*.

Умро је 31. јануара 2011. године у Новом Саду.

Уређивачки одбор „Гласника” моли сараднике да текстове за објављивање достављају уз уважавање следећих сугестија:

- примерак рада доставити одштампан и потписан
- по могућности, доставити рад и електронском поштом (*panonija@eunet.rs*) или на дискети
- фусноте писати у дну одговарајуће странице
- у библиографским подацима за књиге уз уобичајене податке обавезно навести и издавача
- уз чланке доставити резиме и кључне речи
- пожељно је да се достави и превод резимеа на енглески, немачки или француски језик.

ГЛАСНИК
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

излази 12 пута годишње
у месечним свескама

Оснивач, власник и издавач: Адвокатска комора Војводине.
Годишња претплата: за земљу 10.000,00 дин., за иностранство
110 евра (текући рачун број 340-1482-43
са назнаком „за Гласник”)

Овај број је закључен 28. 02. 2011. године.

Тираж: 1700 примерака

Према мишљењу Секретаријата за информације
Републике Србије бр. 413-01-412/91-01 од 11. априла
1991. године на ову публикацију плаћа се основни
порез на промет по Тарифном броју 8. став 1. тачка 1.
алинеја 10. Тарифе основног пореза на промет.

Компјутерски слог: *Таијана Божић*, Нови Сад

Штампа: OFFSET PRINT, Нови Сад